

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

930.253:09(064)

JERENEC, Mira

Zbiranje in ohranjanje pisnih ter tiskanih dragocenosti :
razstava ob 110-letnici Muzejskega društva Ptuj / [avtorici
kataloga Mira Jerenec, Marija Hernja Masten ; fotografije Albin
Kovačič, Boris Farič, Foto Langerholc]. - Ptuj : Knjižnica Ivana
Potrča : Zgodovinski arhiv, 2003

ISBN 961-6305-06-9 (Zgodovinski arhiv)

1. Hernja-Masten, Marija

126630144

ZBIRANJE IN OHRANJANJE PISNIH TER TISKANIH DRAGOCENOSTI

K A Z A L O

Predgovor	5
<i>Marija Hernja Masten</i> Zbirateljstvo in nastanek zbirk Muzejskega društva - osnova zbirkam muzeja, knjižice in arhiva	7
<i>Mira Jerenec</i> Starejši fond v Knjižnici Ivana Potrča in njegovi ustvarjalci	15
Katalog k razstavi	23
<i>Zvonko Vertačnik</i> Filatelistična razstava ob jubilejih Knjižnice Ivana Potrča Ptuj in Zgodovinskega arhiva Ptuj	51

Vse tri ptujske profesionalne kulturne ustanove – muzej, knjižnica in arhiv, nova spoznanja o raziskovanju preteklosti, nove zbirke in rezultate svojega dela običajno navezujejo na jubilej ustanovitve Muzejskega društva Ptuj, v letu 1893.

Skozi vse leto 2003 so ob 110-letnici ustanovitve, potekale številne kulturne prireditve ptujskega muzeja. S pričujočo razstavo se v obletnico vključujeta tudi Knjižnica Ivana Potrča in Zgodovinski arhiv, ki imata korenine nastanka in formiranja svojih starejših fondov ter zbirk prav v Muzejskem društvu.

Z razstavo obe ustanovi želita počastiti spomin na delo vseh tistih posameznikov, zanesenjakov, ljubiteljev in strokovnih ter kulturnih delavcev, ki so vse svoje življenje posvetili zbiranju pisnih, knjižnih in tiskanih dokazov naše preteklosti in so se le-ti preko zbirk Muzejskega društva ohranili ter postali sestavni del bogatega knjižnega ali arhivskega fonda obeh ustanov.

Razstava prikazuje knjižne in arhivske dragocenosti, zbrane v času od ustanovitve Muzejskega društva do prvih let po drugi svetovni vojni. Dalje prikaz ne posega, saj sta pričeli tako knjižnica kot arhiv hoditi lastno, samostojno strokovno pot.

Marija Hernja Masten

Mira Jerenec

ZBIRATELJSTVO IN NASTANEK ZBIRK MUZEJSKEGA DRUŠTVA - OSNOVA ZBIRKAM MUZEJA, KNJIŽNICE IN ARHIVA

Ob 100-letnici Muzejskega društva je bilo o delovanju društva ter institucij – ki so iz njega izšle v posebni tematski številki Kronike,¹ posvečene temu jubileju – mnogo zbranega in zapisanega. V tem kratkem prispevku želim iz skromno ohranjenih zapisnikov mestnega sveta osvetliti čas delovanja posameznih zbirateljev ter odnos mesta, ki se je pričelo zavedati bogastva dediščine in ustanovitve Muzejskega društva, v katerem imata zasnovo svojih starejših zbirk tako knjižnica kot arhiv.

Prebivalci mesta Ptuja in okoličani so bili navajeni živeti s starinami, zato so bile zanje nekaj povsem običajnega in tako tudi njihova skrb zanje ni bila vedno vzorna. Na drugi strani se je med posamezniki zgodaj izrazilo veliko zanimanje za zgodovino in ohranjanje starin, tako da se je okoli leta 1680 lotil sestave obsežnejšega topografsko-zgodovinskega zapisa hajdinski župnik in humanist, Jurij Hauptmanič.²

Zavest, da je Ptuj zgodovinsko bogato mesto, ki je odigralo pomembno vlogo kot trgovsko križišče, v obmejni in obrambni politiki dežele, v vseh zgodovinskih epohah, je vzbudila pri posameznikih potrebo po raziskovanju preteklosti. Curk je zapisal: »... že humanizem, posebno pa čas klasicizma in romantike v začetku 19. stoletja, je oživil zanimanje za starine in s tem tudi prve sistematične raziskave za ohranjevanje predvsem arheološkega gradiva.«³ V tem času se je močno razširilo zbirateljstvo, ki je bilo med izobraženci moda in je obsegalo skoraj vsa področja ter tako prispevalo k ohranjanju kulturne dediščine.

Številni Ptujski meščani so zbirali stare knjige in si ustvarjali knjižnice, drugi so ljubiteljsko brskali po bližnjih hajdinskih njivah ter zbirali stare rimske novce, drugi spet so zbirali slike, etnološko blago itd.

¹ Kronika – Časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, letnik 40, 3/1992.

² Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), Rokopisna zbirka, sign. R- 35 Jurij Hauptmanič, Apologus carminus de horrenda contagione Petloviensi (zgodovinski oris Ptuja in opis divjanja kuge na Ptuj v letih 1678–1682).

³ Curk, J.: Ob 80-letnici Pokrajinskega muzeja Ptuj. V: Ptujski zbornik IV, Maribor 1975, str. 9.

Gre torej za čas, ko so na Ptuj delovali vojaški kurat Golobovega beneficija, Simon Povoden (1753–1841), knjižničar in arhivar minoritskega konventa na Ptuj, Ludvik Pečko (1804–1873) ter oba ptujski zgodovinarja Ferdinand Raisp (1818–1898) in Josef Felsner.

Zbiranja antičnih preostankov starin, novcev in drugih predmetov je potrebno obravnavati s težnjami takratnega muzealstva, ki je bilo po eni strani pozitivno – saj se je tako gradivo ohranjalo – po drugi strani pa negativno, saj so privatni zbiralci gradivo odvažali iz okolja, kjer so ga našli; zato lahko antične ostanke Poetovione najdemo danes v muzeju na Dunaju, v Gradcu in Mariboru.

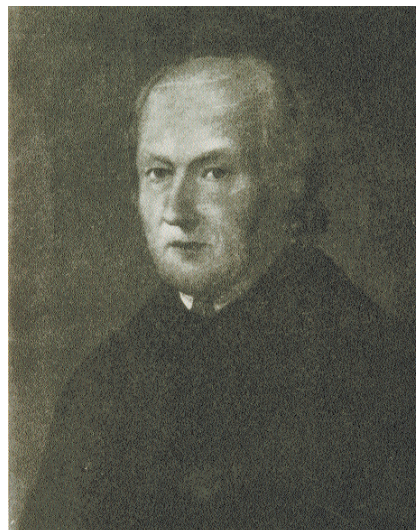
Simon Povoden je zbral kamnite spomenike, ki so ležali naokrog po Ptujju, jih v svojih številnih delih opisal ter jih leta 1830 dal vzdati v mestni stolp, s čimer jih je rešil pred propadom in odtujitvijo Ptujju, mestu pa je tako ustvaril prvi muzej na prostem. Vendar mesto Ptuj dela kurata Povodna ni kaj posebej cenilo, kar je v svojih zapisih večkrat tudi izpričal.

Med pomembne zapisovalce in zbiralce podatkov ptujske zgodovine sodi prav gotovo dr. Rudolf Hönisch. Ludvik Pečko v uvodu minoritske kronike navaja, da je pri pisanju zgodovine uporabljal Hönischeve regeste, ki pa so se žal izgubili; ohranila se je drobna knjižica, ki vsebuje zbrane nekatere podatke o zgodovini Ptujja.

Šele v petdesetih letih 19. stoletja se je mesto samo pričelo zanimati za svoje starine in jih počasi zbirati za lokalni mestni muzej, za katerega so l. 1859⁴ od grajskega oskrbnika Seehanna odkupili 150 novcev in jih uvrstili v novonastajajočo zbirko. Sicer o tej mestni zbirki ni zapisanega in znanega prav veliko, in ker tudi občinski arhiv tega časa ni ohranjen, ni znano, v kolikšni meri si je mestna oblast prizadevala zaščititi kulturne spomenike na svojem teritoriju, in kaj vse je ta zbirka obsegala.

K osveščanju mestne oblasti so najbrž pripomogle strokovne razprave o ptujskih antikvitetah, ki so jih pričeli objavljati tuji strokovnjaki.⁵ Za ptujske starine je pokazal zanimanje celo cesar Franc Jožef. Leta 1873, ko se je nekaj dni mudil na obisku na Ptujju, se je zadnji dan po kosilu, ki ga je imel z najožjimi sodelavci na turniškem gradu, pripeljal v mesto, se ustavil na Glavnem trgu, si v spremstvu župana ogledal rimski nagrobnik Septima Severa, t. i. Orfejev spomenik.⁶

Kljub vsemu pa so v tem času številne kulturne spomenike iz Ptujja odpeljali v tujino. Prof. Franc Ferk (1844–1925),⁷ ki je bil od rane mladosti povezan s Ptujem – saj je tukaj kot kaplan služboval njegov stric, M. Ferk; tukaj je hodil v ljudsko šolo in tukaj je 1874. leto dni kot profesor služboval na ptujski nižji gimnaziji. Na Ptuj se je od leta 1878 redno vračal, delal na terenu, predvsem pa zbiral arhivalije ter sodeloval pri arheoloških izkopavanjih.⁸

*Portret Simona Povodna (1753–1841),
objavljen v ČZN leta 1933*

⁴ Ciglencečki, M.: Muzejsko društvo in muzejske zbirke. V: Muzejsko društvo Ptuj 1893–1956 – Zgodovinsko društvo v Ptujju 195–1983, Ptuj 1983, str. 10–21.

⁵ 1873 je izšla Momsenova študija o ptujskih antičnih napisih, 1877 pa Conzejeva objava ptujskih plastičnih in reliefnih spomenikov (prim. op. št. 3).

⁶ ZAP, R-73, Kronika Ptujja 1873–1886, str. 10; 6. spet. 1873.

⁷ Alič, F.: Štirje ptujski lokalni zgodovinarji, ki so pripravljali, ustanovili in vodili naš muzej. V: Ptujski zbornik 1893–1953, Ptuj 1953, str. 12–13.

⁸ Šamperl Purg, K.: 90 let plodnega delovanja muzejskega in nato zgodovinskega društva v Ptujju. V: Muzejsko društvo Ptuj 1893–1956 – Zgodovinsko društvo v Ptujju 1956–1983, Ptuj 1983, str. 3.

V času županovanja dr. Karla Bresniga, leta 1877, je mestni svet, ki so ga sestavljali Bauer, Eckl, Ferk, Fersch, Fichna, Bratscko, Goriupp, Kasper, Luschar, Murschetz, dr. Ploj, Strohmeier, dr. Strafella, okrajni glavar Trautvetter in Wibmer, sprejel nekatere odločitve, ki kažejo na zavedanje in premišljeno ravnanje s kulturnimi spomeniki. Vsi člani mestnega sveta so bili znani in ugledni Ptujčani, ki jih kasneje najdemo med člani Muzejskega društva. Tega leta so obravnavali predajo nagrobnika Friderika Ptujskega, o katerem so razpravljali na dveh sejah. Na seji 12. marca 1877⁹ so razpravljali o pobudi ptujske gosposčine, da bi postavili »nazaj«¹⁰ nagrobnik Friderika IX., zadnjega Ptujskega gospoda. Iz skopega zapisa lahko razberemo, da je nagrobnik imela v lasti mestna občina. Svet se s predlogom uprave ptujske gosposčine ni strinjal in gradbeni sekciji dodelil nalogo, za postavitev spomenika poiskati primerno lokacijo.

11. junija leta 1877¹¹ so v mestnem svetu obravnavali dopis profesorja Gaupmanna – sicer korespondenta cesarsko kraljeve centralne komisije za ohranjanje in varovanje stavbnih in umetniških spomenikov – naj se pokrov sarkofaga zadnjega ptujskega gospoda postavi in prenese na ptujski grad, kjer ga bodo dali vzdati; Gaupmannov dopis ni ohranjen, po vsej verjetnosti pa je v obrazložitvi navajal, da nagrobnik zadnjega Ptujskega gospoda bolj kakor v samo mesto sodi v sklop grajskega kompleksa. V mestnem svetu so profesorju Gaupmannu odgovorili, da se s predstavitvijo in predajo spomenika strinjajo, če bo gosposčina dala zagotovilo glede prevzema transportnih stroškov; župana mesta pa so pooblastili, da izvede predajo spomenika.

Na zbiranje kulturnih predmetov kaže tudi točka, ki so jo obravnavali na isti občinski seji. Profesor Rudolf Gaupmann je občini podaril portret bivšega župana Casparja Dengga. Za zahvalo ga je občina oprostila plačila dolga za najemnino stanarine v višini 66 goldinarjev. Mestna občina je posamezne predmete nakupovala, nekatere dobila v dar. Na seji 30. marca 1878¹² je župan Bresnig navzoče seznanil, da je žena pokojnega dvornega urarja, Leopoldina Marenzeller iz Dunaja, na željo moža – po rojstvu Ptujčana – mestni občini podarila dragoceno nihajno uro, ki so jo obesili v sejni dvorani mestne hiše.

Leta 1880¹³ je bila ideja o mestnem muzeju že tako zrela, da je mestna občina zanj iskala primerne prostore. S prošnjo so se obrnili na grofico Herberstein; leta naj bi občini odstopila dve ali tri sobe v pritličju gradu. Grofica Herberstein je občini odklonila najem prostorov z obrazložitvijo, da prostore potrebuje služinčad. Na seji mestnega sveta so 4. oktobra 1880¹⁴ razpravljali o zavrnjeni

⁹ ZAP, Mestna občina Ptuj (MOP), knj. 92; Zapisniki mestnih sej 1877–1886, str. 7; seja 12. marec 1877.

¹⁰ Iz zapisnika je razvidno, da je imela nagrobnik v lasti ta čas mestna občina. Ni pa razvidno, kje ga je dobila ali želela postaviti.

¹¹ ZAP, ibidem, str. 21–22, seja 11. junija 1877.

¹² ZAP, ibidem, str. 48, seja 30. marca 1878.

¹³ ZAP, MOP, šk. 2, spis 1513 in 1676/1880.

¹⁴ ZAP, ibidem, str. 114, seja dne 4. oktobra 1880.

prošnji glede prostorov za lokalni muzej, naslovljeni na upravo gospostva *Gornji Ptuj*. Na predlog mestnega svetnika, direktorja gimnazije, A. Fichne, so pooblastili sekcijo I, ki je bila zadolžena za reševanje zadev s področja bogočastja, šolstva, gledališča, da naj najde rešitve o načinu in možnostih za ustanovitev muzeja – kako se torej naj zagotovijo potrebna sredstva ter možna lokacija za muzej. Že na naslednji seji¹⁵ je bil sprejet sklep, da se za prostor muzeja iz proračunskih sredstev občine odobri 100 goldinarjev za plačilo najemnine. Najbrž je šlo za prostor v Deželni nižji gimnaziji (današnji osnovni šoli Olge Meglič), kjer so bili zbrani predmeti lokalnega muzeja.

Za ohranjanje spomenikov je prihajalo mnogo pobud s strani meščanov. 1881¹⁶ je na pobudo prof. Gaupmanna Orfejev spomenik dobil zaščitno streho in ograjo. Za njegova prizadevanja mu je občina izrekla zahvalo. Tega leta je mestna občina sklenila, da bo dala restavrirati Marijin steber pred minoritskim samostanom in za to namenila 100 goldinarjev iz občinske blagajne. K zbiranju sredstev za restavracijo stebra pa so pritegnili tudi meščane.¹⁷

Leta 1885 je deželni muzej v Gradcu želel prevzeti stari zgodovinski meč, mestnega sodnika, na katerem so zapisana imena sodnikov od leta 1555 naprej. Občinski tajnik Negroni je k četrti točki dnevnega reda seje zapisal: »Prav tako se zavrne zahteva deželnega muzeja iz Gradca, da bi mu mesto prepustilo meč ptujskega sodnika. Ta meč je namreč še edini zgodovinski dragocen spominski predmet, ki ga je mestni občini uspelo rešiti, kot pomemben dokaz njene bogate preteklosti.«¹⁸

Kljub temu, da je bil ugled Deželnega muzeja velik, je Ptujčanom uspelo doma ohraniti dokaze lastne avtonomne oblasti. Ko je leta 1908 mestna občina pod vodstvom župana Orniga odstopila ves starejši arhiv mestne avtonomne oblasti kot depozit s pridržkom lastninske pravice v Štajerski deželni arhiv, je brez pomislekov oddala tudi oba srednjeveška mestna pečata, ki se v omenjenem arhivu nahajata še danes.¹⁹

Da bi se preprečilo odnašanje in odtujevanje kulturnih dobrin s Ptuja, je bilo leta 1893 ustanovljeno Muzejsko društvo Ptuj. Prva pravila društva iz leta 1893 v ospredje postavljajo ustanovitev lokalnega muzeja, ohranjanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov, zbiranje rimske ostaline in pospeševanje arheoloških izkopavanj.

Tako ob nastanku društva še niso definirali tudi zbiranja arhivskega gradiva. Prvi predsednik društva je bil Josef Ornig, ptujski pekovski mojster, znan po svojem negativnem odnosu do Slovencev, vendar sposoben gospodarstvenik

¹⁵ ZAP, ibidem, str. 115, seja dne 8. novembra 1880.

¹⁶ ZAP, ibidem, str. 136, seja dne 13. junij 1881.

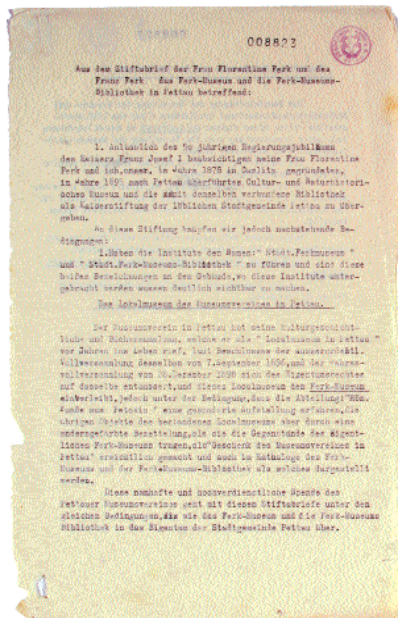
¹⁷ ZAP, ibidem, str. 138, seja dne 4. julij 1881.

¹⁸ ZAP, ibidem, str. 292, seja 12. avgust 1885.

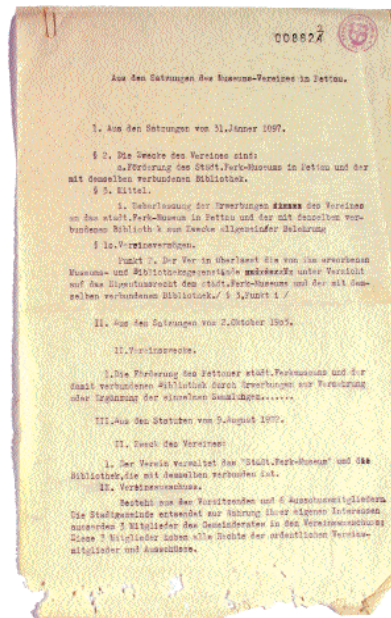
¹⁹ Hernja Masten, M.: Korenine arhiva segajo v Muzejsko društvo Ptuj. V : Kronika, Ljubljana 1992, letnik 40, št. 3, str. 138-141.

in poznejši ptujski župan, ki je društvu v času svojega županovanja tudi izdatno pomagal. Podpredsednik društva je bil gimnazijski profesor Martin Cilenšek, zbiralec mineralov, ki je svojo bogato zbirko podaril društvu, in že prej omenjeni Franc Ferk, ki je veljal za pobudnika ustanovitve društva.

Leta 1894 je Ferk svojo zbirko ponudil mestni občini. Ferk je v Gomilicah (blizu Ehrenhausna v Avstriji) ustanovil lastni muzej, vendar se je zaradi zamere odločil, da ga prenese na Ptuj. V volilu, s katerim je mestu prepustil svoje zbirke, je postavljajl zahtevne pogoje. Ferk si je med drugim pridržal pravico vodenja muzeja in z drugimi zbirkami predane knjižnice, ki ni imela le knjižnih del, temveč je vsebovala tudi arhivalije. Ferkovo darilno pismo je bilo sestavljeno leta 1899²⁰ in so ga sprejeli na seji mestnega sveta. Florentina in Franc Ferk sta mestu prepustila svoje zbirke in kapital v višini 10.000 kron glavnice, kar je vsako leto navrglo 200 kron obresti. Mestna občina bi morala pri vzdrževanju muzeja soparticipirati v višini 500 kron. Delni prevzem zbirk, posebej obsežne Ferkove knjižnice, je bil opravljen že leta 1895. Ferkova zbirka kulturnozgodovinskih, naravoslovnih predmetov, arhivalij, in pa knjižnica, so – z že obstoječimi zbirkami ptujskega lokalnega muzeja – temeljna zasnova muzejskih zbirk današnjega Pokrajinskega muzeja Ptuj, arhiva in knjižnice.

Prepis volila Florentine in Franca Ferka
iz leta 1899

Zbiralci so bili po večini osredotočeni na zbiranje arheoloških ostankov in ne toliko na zbiranje pisnega ter knjižnega gradiva. Prof. Franc Ferka pa je zbral tudi tovrstno gradivo, katero danes predstavlja dragoceni del zbirke Zgodovinskega arhiva. Če predstavimo nekaj primerov tega starejšega gradiva, ki so ob nastanku arhiva kot samostojne ustanove prešli v njegovo strokovno varstvo, se večina tega nahaja v Rokopisni zbirki, zbirki Muzejskega društva Ptuj in zbirki cehov. Posamezni dokumenti nam kažejo, na kakšen način je bilo možno gradivo pridobiti.

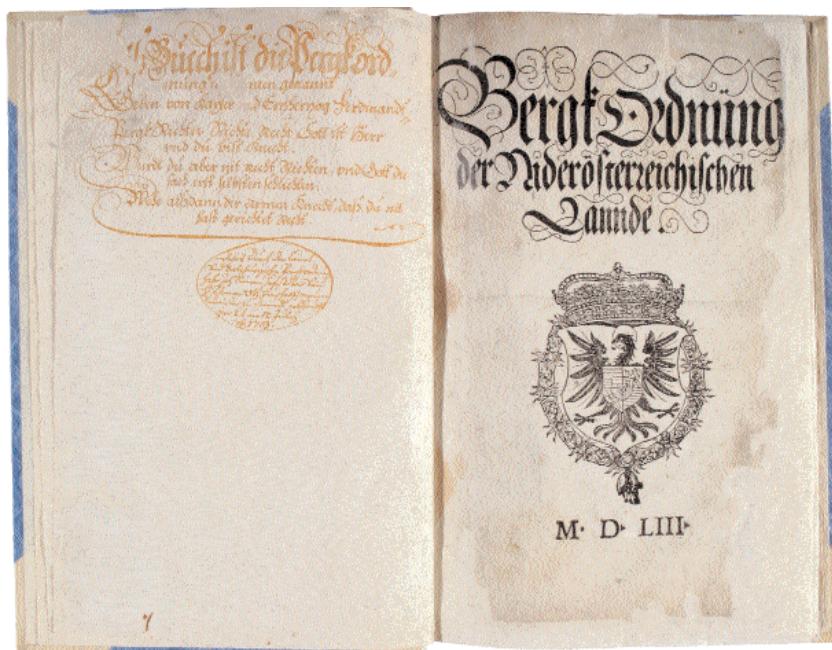
Nekaj rokopisov izhaja neposredno iz zbirateljskega obdobja prof. Ferka, kot na primer Navodila za pripravo zdravil in jedil, iz leta 1683, ki imajo na nekaterih straneh odtisnjen pečat Ferkove muzejske knjižnice iz Gomilice.

*Navodila za pripravo zdravil in jedil 1683
z odtisom pečata Ferkove knjižnice*

Nekateri zbiralci so starejše dragocene tiske in rokopise znali ceniti in so jih pridobili z nakupom. Tak primer je Rudarski red za nižjo Avstrijo 1553, ki ga je izdal cesar Ferdinand I. (1556–64) in ima na prvi strani zapis, kjer je novi lastnik, Simon Hofsteter, zapisal, da je knjigo kupil od Tomaža Otha, zidarskega mojstra iz Gmünda.

Iz kasnejšega obdobja delovanja Muzejskega društva lahko med rokopisi najdemo podarjena dela, kakršno je npr. prepis Povodnove cerkvene zgodovine, ki ga je društvu podarila slikarka Vera Simonič Blumenau, leta 1924.

Rudarski red za nižjo Avstrijo iz 1553
z zapisom o nakupu

Društvo je v prizadevanjih za ohranitev arhivskega gradiva poizvedovalo pri obrtniških združenjih, ki so hranili gradivo svojih predhodnikov cehovskih združenj. Pri večini je društvu uspelo zbrati starejše arhivsko gradivo, ki znotraj arhiva tvori zbirko cehov. Zadnje pridobitve segajo v leto 1939, o čemer priča zapis na zadnji strani v cehovskem redu čevljarkega ceha, ki ga je društvu predala čevljarška zadruga.

Skrb za ohranjanje in zbiranje arhivov se je pokazala tudi pri zbiranju starejšega gradiva, ki so ga nekoč še hranila številna društva na Ptujju. Zbirko Muzejskega društva sestavlja 65 manjših ostankov društvenih arhivov, posameznikov, ki vsebujejo vse kategorije arhivskega gradiva: plakate, fotografije, spise, zapisnike in originalne akvarele, kakršni so v nemškem društvu Schllarafia, naslikal pa jih ni nihče drug kot znani ptujski slikar Alois Kasimir, z društvenim imenom Frauenlob.

Razgiban čas zadnjih desetletij 19. stoletja, ko je Ptuj dobil Muzejsko društvo, je zaznamovalo zbirateljstvo in želja po ohranjanju bogate kulturne dediščine, pa naj je šlo za materialne ostanke, knjižna dela, ali pa arhivske vire. Mestna

Akvarel iz fonda Schllarafia ohranjen v zbirki Muzejskega društva Ptuj

občina je bila kot avtonomni oblastni organ pritegnjena in vključena v tok dogajanj. Njen odnos do društva je bil spremenljiv, kakor posamezna časovna obdobja v njenem več kot stoletnem sodelovanju. Številni zanesenjaki, lokalni zgodovinarji in pa pobuda Franca Ferka, so z ustanovitvijo društva mestu Ptujju dali tri pomembne ustanove, ki še danes predstavljajo gibalno in ogledalo kulturnega utripa mesta.

Marija Hernja Masten

STAREJŠI KNJIŽNI FOND V KNJIŽNICI IVANA POTRČA IN NJEGOVI USTVARJALCI

Potrebe po sistematičnem zbiranju in hranjenju kulturnozgodovinskega bogastva Ptuja in okolice, katero je vse pogosteje romalo na tuje, se je zavedal že Simon Povoden, zato je dal l. 1830 vzidati stare rimske spomenike v mestni stolp in jih tako ohranil pred uničenjem in odtujitvijo. Prizadevanja nekaterih ptujskih veljakov za ohranjanje arheoloških spomenikov v lastnem muzeju pa so obrodila sadove l. 1893 z ustanovitvijo Muzejskega društva; slednje je nastalo iz želje po raziskovanju, zbiranju in ohranjanju spomenikov kulturne dediščine ptujskega območja in predstavlja temelj za tri ptujske kulturne ustanove: muzej, knjižnico in arhiv. Vse tri ustanove danes – vsaka na svoj način – nadaljujejo z uresničevanjem nalog, ki si jih je Muzejsko društvo zadal že ob ustanovitvi.

Knjižnica kot javna ustanova uresničuje in izvaja načelo splošne dostopnosti do informacij (ki ga je uvedla že francoska revolucija z geslom, da mora biti knjižno bogastvo dostopno vsem, in ne le samo privilegiranim slojem), s svojo domoznansko dejavnostjo pa skrbi za zbiranje in ohranjanje knjižnega ter tudi drugega gradiva, ki nastaja na ptujskem kot odraz ustvarjalnosti družbe v preteklosti in danes.

Jedro starejšega fonda tvori knjižnica muzejskega društva, kot znanstvena knjižnica, ki je nastala ob ustanovitvi muzeja kot enakovredni dejavnik, ki naj bi nudil podporo za delovanje ustanove. Velike zasluge za njen nastanek in razvoj gredo profesorju Franzu Ferku, ki je l. 1895 mestu Ptuj podaril svoje zbirke in knjižnico z okoli 4000 knjigami iz muzeja v Gomilici. Na tem temelju se je muzejska knjižnica v teku let povečevala z različnimi darovi in nakupi. Po ustanovitvi Študijske knjižnice leta 1948 je bil večji del fonda muzejske knjižnice prepeljan v novoustanovljeno knjižnico. Del gradiva je pozneje bil vrnjen v muzejsko knjižnico, med njimi tudi fond pravnikarja in arheologa Viktorja Skrabarja, t. i. *Biblioteka Scrabariana*.¹

Poleg Ferkove knjižnice (ki predstavlja glavnino gradiva) sestavljajo starejši fond knjižnice tudi knjige iz samostanskih, javnih in zasebnih knjižnic. Njihova usoda nam je še vedno manj znana, zato si pogledimo, kako so se razvijale.

¹ Za podatke o stanju gradiva v Muzejski knjižnici glej Šteiner, Martin: Muzejska knjižnica. V: Zbornik Pokrajinskega muzeja 1, Ptuj 2003, str.234–235.

Nastajanje knjižnic je tesno povezano z razvojem pismenstva, pozneje pa še z vzponom meščanstva, ki se je želelo otresti prevladujočega vpliva plemstva. Po drugi strani je na njihov razvoj izredno vplival tudi razmah tiskarske umetnosti in širjenje tiskarn. Knjiga je bila do izuma tiskarstva izredno dragocena dobrina, kot taka predvsem predmet privilegiranih slojev. Z izumom tiskarstva pa se je zgodila bistvena sprememba: knjiga je nenadoma postala dostopna tudi širšemu krogu bralcev. Cenenosti tiskanega razmnoževanja se je pridružilo v obdobju razsvetljenstva še prizadevanje za širšo opismenjenost ljudskih množic, pa tudi želja po dobičku, ki so ga pričakovali od tiskanja beriva "za narod".

V času pred izumom tiska je knjiga pomenila bogastvo v dvojnem pomenu: zaradi svoje vsebine in zaradi cene, ki jo je bilo potrebno zanjo plačati. Več stoletij so knjige nastajale le za samostanskimi zidovi. Sodiijo, da je bilo v 15. stoletju v Evropi kakih tisoč samostanskih knjižnic.² V tej samostanski kulturi tudi slovenski kraji niso zaostajali, saj je bila pokrajina gosto posejana s samostani, ki so imeli precej bogate knjižnice. Med dominikanskimi samostani je na našem ozemlju najstarejši prav ptujski dominikanski samostan, ustanovljen komaj 15 let po nastanku samostanskega reda, leta 1230. Kmalu za njimi so se na Ptujju naselili minoriti, 1615 so prišli še kapucini. Vsi trije samostani so imeli bogate knjižnice, njihove usode pa so zelo različne. Minoritska knjižnica je preživela viharne čase in je od l. 1951 uradno zaščitena (medtem ko je bila cerkev l. 1945 porušena) in spada danes med najdragocenejše v Sloveniji. Prav tako delo, katerega hrani, je Trubarjev *Novi testament* iz l. 1557, 1560 in 1561, ki predstavlja najpopolnejši doslej znani primerek na svetu. Leta 1951 ga je pri urejanju fonda našel bibliotekar takratne Študijske knjižnice, Andrej Kovač.³ Dragoceno delo je v hrambo prevzela študijska knjižnica, pozneje pa je le-to bilo vrnjeno v knjižnico minoritskega samostana.

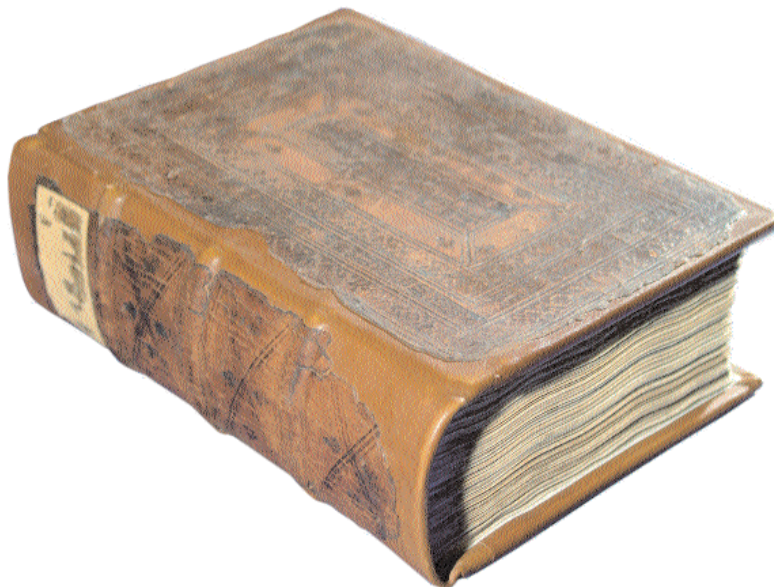
Slabše se je godilo knjižnicama v dominikanskem in kapucinskemu samostanu. Jožef II. je l. 1786 razpustil oba samostana; tako se je med drugimi samostanskimi dragocenostmi izgubila tudi sled za knjižnico. V štajerskem deželnem arhivu Joanneumu v Gradcu je ohranjen zapisnik knjižnice, iz katerega je razvidno, kako bogata je bila le-ta. Kapucini so se v dvajsetih letih prejšnjega stoletja spet naselili na Ptujju in do leta 1941 zbrali obilo gradiva za bogato knjižnico. Med okupacijo so 5000 knjig skrili v mestni Ferkov muzej, po vojni pa so knjige dobili nazaj.⁴ Danes Knjižnica Ivana Potrča hrani nekaj knjig, za katere po pečatih vemo, da so bile nekdanje del kapucinske knjižnice, ni pa popolnoma jasno, na kak način so prišle k nam. Bibliotekar Jakob Emeršič je po pregledu starejšega fonda identificiral okrog 40 naslovov in domneval, da je to kakih 70–80-odstotkov vseh, ki jih hranimo.⁵

² Dolar, Jaro: Spomin človeštva. Ljubljana 1982, str. 212.

³ Kovač, Andrej: Pet let študijske knjižnice v Ptujju. Tednik, 4.9.1953.

⁴ Emeršič, Jakob: Kratek pregled zgodovine knjižnic Ptujja in okolice. V: Trideset let študijske knjižnice, Ptuj 1978, str. 58–61.

⁵ Emeršič, Jakob: Ljudska in študijska knjižnica Ptuj ter kapucinska knjižnica. Tipkopis. Ptuj, 1993.

*Najstarejša knjiga v Knjižnici Ivana Potrča
je latinska Biblija iz l. 1475.
Inkunabula je bila restavrirana l. 1986.*

Na Slovenskem so se že v 17. stoletju pojavile plemiške knjižnice, ki so bile v obdobju razsvetljenstva tesno povezane z našo kulturo. Za najstarejšo velja knjižnica Turjaških, ki naj bi izvirala iz 14. stoletja in je danes shranjena v Kongresni knjižnici v Washingtonu. Pomembne so bile še nekatere druge plemiške knjižnice, med njimi knjižnica Janeza Vajkarda Valvasorja na Bogenšperku - danes jo hrani Metropolitanska knjižnica v Zagrebu- in Žige Zoisa, ki je sistematično zbiral slovensko in slovansko literaturo, večina knjig pa se danes nahaja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.⁶

Tudi na Ptujskem so že precej pred ustanovitvijo Muzejskega društva obstajali zasebni zbiralci, ki so imeli obsežne knjižnice, vendar usoda teh knjižnic ni natančneje znana. Po ukinitvi samostanov, v 18. stoletju je na Ptujju uradno obstajala minoritska knjižnica, poleg nje pa še različne grajske knjižnice na Ptujju in okoliških gradovih npr. v Dornavi, Turnišču, Hrastovcu, Borlu idr. Iz teh zbirk hranimo danes nekaj knjig, ki pa jih še nismo uspeli v celoti evidentirati.

⁶ Dolar, Jaro: Spomin človeštva. Ljubljana 1982, str. 322.

⁷ Emeršič, Jakob: Kratek pregled zgodovine knjižnic Ptujja in okolice. V: Trideset let Študijske knjižnice, Ptuj 1978, str. 62.

⁸ Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu. Razstavni katalog. Pokrajinski muzej Ptuj 1992, str.51

Najdragocenejše knjige so iz knjižnice rodbine Herbersteinov. Gre za dragocene tiske iz 16. in 17. stoletja ter pergamentne rokopisne zapiske.⁷ S Herbersteini so namreč prišle na Ptuj tudi knjige najslavnejšega med njimi – Žige Herbersteina (1486–1566). Prvotno naj bi bile dragocenosti del hrastovške knjižnice, saj je tja Žiga je večkrat zahajal.⁸ Leta 1549 je izdal

Moskovske zapiske, kjer je opisal svoje vtise in dognanja z diplomatskih popotovanj po Rusiji, do katerih je prišel na podlagi opazovanj, ustnih informacij in pisnih pričevanj ruskega izvora. S tem je Evropejcem odkril deželo, katere dotlej skoraj niso poznali. Knjižnica hrani drugo izdajo tega dela, ki je izšla v italijanskem jeziku l. 1550, poleg tega pa še njegov rokopis na pergamentu, avtobiografsko delo s čudovitimi barvnimi lesorezi (*Gratae posteritati*) in več drugih dragocenosti. Del fonda iz ptujskega gradu je ostal v Muzejski knjižnici in je del t. i. grajskega ambienta.

V knjižnici hranimo danes tudi dragoceno zbirko notnih rokopisov, ki predstavljajo sklenjeno zbirko komorne glasbe iz sredine 18. stoletja. Mnenja o izvoru zbirke so deljena: po ustnem izročilu naj bi jo našli na gradu Vurberk, l. 1941 – pri rušenju neke peči –, kot možnost izvora pa se pojavljajo še drugi štajerski gradovi, med njimi tudi Hrastovec in Dornava.⁹

O starejših meščanskih knjižnicah nimamo veliko podatkov. Vemo, da se je l. 1793 na Ptuj priselil Franz Anton Schütz (1753–1809), ki je imel poleg tiskarne še »Bücherleserkabinett«, nekakšno javno knjižnico. V treh letih svojega delovanja na Ptujju je natisnil več knjig v kajkavščini, slovenščini in nemščini. Po treh letih se je preselil v Maribor, knjige pa je moral razprodati. Iz njegovega »ptujskega obdobja« so znani trije slovenski tiski: *Hitra inu glatka pot pruti nebessam* (1793), Volkmerjev *Te deum laudamus* (1795) ter kajkavski tisk Juraja Malevca *Nebeszki pastir pogubleno ovczu ische* (1795). Volkmerjevo delo je ohranjeno v zbirki Janka Glaserja, Malevčevo knjižico pa hrani zagrebška nacionalna knjižnica. Moliitvenik *Hitra inu glatka pot pruti nebessam* je veljal za izgubljenega vse do leta 1998, ko ga je zasebni zbiralec Franc Pajtler odkril v Šmartnem na Pohorju in knjižnici omogočil, odkup tega, za zgodovino ptujskega tiskarstva tako dragocenega dokumenta.¹⁰

Ptujski kronist Raisp v svojem vodniku po Ptujju iz leta 1858¹¹ omenja knjižnico Ernesta Fürsta, obsegajočo 3000 knjig. Usoda te knjižnice ni natančno znana, vemo pa, da je obsežen del knjig pozneje prešel v Ferkovo muzejsko knjižnico. O knjižnicah nekaterih ptujskih meščanov nam pričajo čudoviti ekslibrisi.¹² V najširšem smislu je ekslibris lahko samo podpis ali pečat z imenom lastnika; najlepši, umetniško oblikovan ekslibris v obliki listka, ki je nalepljen na notranji strani knjižnih platnic, pa priča o lastnikovem izbranem okusu ter njegovi ljubezni do knjig(e).¹³

Izredno skrbno urejeno in s čudovitimi eklibrisi opremljeno knjižnico je imel ljubiteljski jezikoslovec in publicist Davorin Žunkovič. Vodil je svojo inventarno

⁹ Kajzovar, Vladimir: Ptujska notna zbirka. Tipkopis.

¹⁰ Emeršič, Jakob: »Po 200 letih se je vrnil izgubljeni sin«. V: *Tednik*, 11. 6. 1998, str. 8.

¹¹ Raisp, Ferdinand: *Pettau, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung*. Graz, 1858, str. 16

¹² Kot ekslibris razumemo liste večinoma manjšega formata, praviloma nalepljene na notranji strani platnic, da s tem na estetski način označijo lastništvo knjige, vsekakor z boljšim okusom kot s samim podpisom; v ta namen so listki označeni z imenom in monogramom in največkrat okrašeni z estetsko dodelanim umetniškim motivom (gl. Pavlovec, Rajko: *Osnovni namen in vsebina ekslibrisa*. V: *Ekslibris in knjiga*. Ljubljana 1997, str. 7).

¹³ Jedro ekslibrisa je bil nekoč grb, saj so naročniki pripadali predvsem fevdalni plemiški družbi, na prelomu iz 19. v 20. stol. pa se je motivika zelo obogatila in poosebila. Tako lahko najdemo na ekslibrisu portret lastnika (portretni ekslibris), lastnikovo ime, geslo in letnico v okvirju iz rastlinskih ornamenotov (tipografski ekslibris), pogled v lastnikovo knjižnico (interierni ekslibris) itd. V modernem času pa so motivi odvisni od umetnikove fantazije in želja naročnikov (gl. Kajzer, Daniela: *Motivi na ekslibrisih*. V: *Ekslibris in knjiga*, Ljubljana 1997, str. 13–15).

H I T R A
I N U
GLATKA POT,
P R U T I
N E B E S S A M.

Tu je

Kratki inu lahki navuki, tudi vse
potrebne andohti sa eno Dufho,
katera shely po temo reunime
shiuleino enkrat tu Nebesko
vesselje dofhezi.

P' t u j u,
Pritizkana per Franz Anton Schützu,

1 7 9 3.

*Najstarejši ptujski tisk je molitvenik
iz leta 1793.*

knjigo, segajočo do l. 1931. Žunkovič se je aktivno vključeval v polemiko o Kraljedvorskem rokopisu, zato najdemo precej del v češkem jeziku. Največ je slavistične literature, in sicer v slovaškem, ruskem, poljskem, srbskem, hrvaškem in slovenskem jeziku. Po njegovi smrti so sorodniki kakih 360 knjig podarili ptujski muzejski knjižnici, od tam pa so prišle v študijsko knjižnico; med njimi je kar nekaj dragocenosti, če omenimo samo Megiserjev štirijeziki slovar iz leta 1744. Od meščanskih knjižnic omenimo še zbirko ptujskega advokata Antona Brumna in dr. Frana Jurtele ter knjižnico dr. Jakoba Ploja, katero je njegov sin Oton po očetovi smrti podaril gimnazijski knjižnici, pozneje pa je delno prešla v muzejsko in nato v študijsko knjižnico. V času pred drugo svetovno vojno so imeli lastne knjižnice tudi nekateri drugi ptujski meščani, med njimi svečar in medicinar Franz Wibmer, usnar Paul Pirich, lekarnar Poberaj /.../, o čemer priča knjižno gradivo z ohranjenimi lepimi ekslibrisi.

Poglejmo še, kako je bilo z društvenimi knjižnicami. Od nemških sta bili na Ptuj med obema vojnama vsaj dve društveni knjižnici, še prej pa je delovala Volksbücherei, ki je bila l. 1920 ukinjena, gradivo pa so odpeljali v NUK.¹⁴ Nemci so ob prihodu l. 1941 ustanovili Gemeindebücherei, iz nje je nato l. 1943 nastala Stadtbücherei. Po vojni so "njene" knjige prišle deloma v Mestno oz. v novo študijsko knjižnico, v kolikor jih niso uničili ali pa odpeljali.

Od slovenskih knjižnic je za nas posebej pomembna Ljudska knjižnica narodne čitalnice, ki je bila uradno ustanovljena l. 1907. Nemci so jo 1941 zažgali, nekaj ostankov knjig je pretežno v nemškem jeziku. Enako usodo je doživela tudi druga javna knjižnica, ki jo je ustanovilo in vodilo Kmetijsko bralno društvo v Krčevini, pozneje pa Bralno društvo za minoritsko župnijo v Ptuj.

Gimnazija je imela svojo knjižnico že od ustanovitve l. 1869, katera je bila razdeljena na profesorsko in dijaško. Med vojno so knjige iz profesorske knjižnice skrili v muzej, dijaška pa je bila v celoti uničena. Z ustanovitvijo Študijske knjižnice so večji del še uporabnih knjig iz profesorske knjižnice predali tej (novi) ustanovi.

Ugotovimo lahko torej, da Knjižnica Ivana Potrča v svojem fondu danes hrani knjige različnih zbirateljev, zato ni čudno, da so med njimi resnične dragocenosti in raritete.

Še naprej jih pridobivamo bodisi z nakupi bodisi z darovi. Kot sem že omenila, smo z nakupom pridobili dragoceni ptujski tisk, Hifra inu glatka pot pruti

¹⁴ Emeršič, Jakob: Ptujске knjižnice, profesor Ferik in mi. V. Kronika 1992/3, str. 142

Dalmatinsko Biblijo so našli pri rušenju neke starejše zgradbe v Avstriji. V času protireformacije so jo pred uničenjem zavarovali tako, da so jo zazidali.

nebessam, iz leta 1793, izdajo Moskovskih zapiskov iz leta 1557, obsežno zbirko razglednic Ptuja in okolice (okoli 1200), faksimilirane izdaje ter druge dragocenosti. Ptujski rojak in nekdanji veleposlanik na Dunaju, dr. Mitja Vošnjak (1922–2003) nam je l. 1991 leta podaril izvod Dalmatinove Biblije iz leta 1584, tako da se danes lahko pohvalimo kar z dvema izvodom tega dragocenega dela.¹⁶

Knjižnica je v zadnjih letih pridobila tri osebne knjižne zapuščine. To so zbirka Štefke Cobelj (1989), Arharjeva (1993) in Potrčeva zbirka (1999); vse so formirane v posebnih zbirkah in so na voljo v študijske namene.

Mnogi posamezniki, ki so z ljubeznijo zbirali dragocene dokumente naše kulturne dediščine, so nam jih zaupali v varstvo in s tem prispevali delež v skupno zakladnico pisane in tiskane besede. Na tem mestu niso bili posebej omenjeni, nekaterih ne poznamo niti po imenu. Pa vendar še kako velja, da vsak kamenček prispeva k bogastvu mozaika.

Poleg zasebnih zbiralcev se pomembnosti zbiranja kulturne dediščine vse bolj zavedajo tudi gospodarske družbe, ki v svojih zbirkah hranijo dragocenosti iz slovenskega prostora. Tako hrani družba Tenzor prvo izdajo Prešernovega Krsta pri Savici iz leta 1836 ter prvo izdajo Cankarjeve Erotike iz leta 1899. Bogastvo, ki se danes skriva na policah knjižnic, je v veliki meri odraz zavesti družbe o pomembnosti zbiranja dokumentov, ki pričajo o njenem obstoju in njeni ustvarjalnosti. Poskrbimo, da bo tako tudi v prihodnje.

Literatura

Trideset let študijske knjižnice. Nastanek in delovanje knjižnic na ptujskem in ormoškem področju. Ptuj 1978.

Littera scripta manet. Napisana črka ostane. 200 let knjižničarstva in tiskarstva na Ptuj. Ptuj 1993.

Muzejsko društvo in njegovi dediči. Kronika 1992/3.

Dragocenosti ptujске knjižnice. Ptuj 1988.

Slovenski biografski leksikon. Druga knjiga. Ljubljana 1932–52.

Reisp, Branko: Redki stari tiski. Ljubljana 2001.

Dolar, Jaro: Spomin človeštva. Ljubljana 1982.

¹⁶ Prvo biblijo je Muzejsko društvo kupilo l. 1937. Z najdbo te knjige je povezana zanimiva zgodbica, ki jo je rad pripovedoval dolgoletni domoznanec in višji bibliotekar, Jakob Emeršič, in ki je navduševala staro in mlado. Pripoveduje o tem, kako je učitelj Košar našel Dalmatinovo biblijo, in sicer: Nekega dne je v šoli opazil, da ima učenec svojo malico zavito v nenavaden papir. Ko mu je velel, naj stopi bliže in pokaže ta list, je presenečen ugotovil, da gre za stran iz Dalmatinove biblije. Učenec mu je povedal, da imajo na podstrešju staro knjigo, iz katere po potrebi iztrgajo kak list (bibliji tudi v resnici manjka prvih nekaj strani). Učitelj Košar je knjigo odkupil, pozneje pa jo je prodal Muzejskemu društvu. O najdbi govori tudi A. Smodič (Ptuj erwirbt Dalamtin-Bibel, MbZ, 31. 12.1937), vendar pove le, da je učitelj Košar biblijo našel pred leti na neki kmetiji v Runču.

1 Rozman, Jožef: Daj nam dans nash vsakdanji kruh! V' Ljubljani 1835

Knjiga ima pečat ptujske kapucinske knjižnice in staro samostansko signaturo 6-B-19, ki se nahaja tudi na etiketi hrbtnišča knjige.

Na kakšen način so nekatere knjige iz kapucinskega samostana prišle v Študijsko knjižnico, ni popolnoma jasno. Vemo, da je muzejska knjižnica l. 1941 prejela v hrambo okrog 5000 knjig iz te knjižnice, po vojni pa so bile knjige vrnjene.

KIP; inv. S-1268

2 Zabukošek, Jožef: Sveti krish. V' Marburgi 1843

Knjiga ima pečat pečat kapucinske knjižnice in staro signaturo 6-I-18, na sosednji strani pa podpis ene izmed prejšnjih lastnic.

KIP; inv. S-1267

3 Vraz, Stanko: Narodne pesni ilirske, koje se pevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske. U zagrebu 1839

KIP; inv. S-596

4 Kopalna knjiga dominikanskega samostana Ptuj ok. l. 1440

Ptujski dominikanski samostan je bil center izobraženstva in kulture na Ptujju. Ohranjena je kopalna knjiga z zgodovino samostana in prepisi važnejših listin. Kodeks ima za pisno podlago papir, platnice so iz rjavkastega kartona. Na sprednji platnici je nalepka, na kateri je originalni naslov *Collektaneum bei dem predigerkloster zu Pettau*.

SI ZAP 70/68. Rokopisna zbirka, sign. R- 68. Originalni rokopis ok. l. 1440, papir, folio 1- 131, velikost 23,5 x 29,5cm, jezik latinski in nemški.

5 Knjižnica minoritskega samostana Ptuj

Pokrajinski muzej Ptuj, fototeka oddelka kulturne zgodovine.

Quonia ea que agut in tpe etia post huc
ab homi memori de finali alidit. *Quonia*
quida salitudine ab antiquis tpeibz est pusa
ut ea que ad pteozz notia expedit deuenio
scripturae alim firmo testamio stabili mcedia salidentur
Deu m illa que digne sunt mcedie quibzda deperterz bnf
na merito fut a papicabz et et eozz pntz pmo mcedia
pcepue b salidit ac religioza locozz fundatores et m ro
stredis eozz pntz long auxilia impedites ab illoz mcedia q
eozz sacra loca inhabitat nulla vnoqz debet ab uno seu tpe dnt
mitas aboleze. *Quia* ut fecz pntozes m domo bathonensi nuz
omozates et m postea moxati pmos eozz domz bnficiorz et
b dntozes ceterozz pntozes m mcedia pntz recte eozz
noia et ex parte ab ipis impensz bnficia p vrboru societat ad
mcedia reuozare potuit m pntz pagna fut subscript. *Noti*
fit qut domus istam pagna impertuz qd domz fem pntozz
m bathonia Anno dm 1123. a ad pntes pte mcedie ad
dm Eobredz Batagen archiepi dntz est et fundate mho
ata maceda qua gultit eozz feibz felias reuozatoz nobilis et
honesti maceda dntz Mathildis relictz dm fidei antiqu
de bathonia dntz nobilis et honesti. *Quia* tunc ut yb pntz ac
pntozes fem eozz domz bnficiorz q eandz domz fut bnficiorz
a pntz tunc m ceterozz qm m alijs pntozes. *Induct* pntz
ac pntozz mcedia dntz archieps qui m suo privilegio qd eozz
dedit feibz Anno dm 1123. testat se eozz fecz m pnto
loco pntz omiez libertate sui audis collozisse et qd eozz domus
fecz m sua diocesi gaudeat cu libertate et qd eozz ordm a
sede aplica gressa et m postea gredenda. *Dedit* m sup alia
quoda privilegia et indulgentias qm comite et pntozz impendentibus
domus pntozz pntozz h et alia plenius enunt m huc dntz factis &
datis

Prva stran kopalne knjige dominikanskega samostana na Ptuju z zgodovinskim zapisom o nastanku in delu samostana, ok. 1440. ZAP

6 3. avgust 1893, ustanovitev Muzejskega društva Ptuj in hkrati začetek nastajanja ptujske knjižnice in arhiva

Pravila Muzejskega društva je odobril občinski svet mestne občine Ptuj, 25. maja 1893, štajersko deželno namestništvo v Gradcu, 8. julija 1893, v kataster društev mestne občine pa je društvo bilo vpisano 12. julija 1893. Ustanovni občni zbor društva je bil 3. avgusta 1893. Med glavne naloge društva je sodilo, poleg ustanovitev lokalnega muzeja, **zbiranje in ohranjanje** umetnostnih in zgodovinskih spomenikov.

SI ZAP10/1, MD šk. 5, sign. I-5/2-2

7 Leta 1856 je bil izdan dekret, da naj župnije in samostani zberejo in uredijo vire in zapišejo svojo zgodovino

Zbiranje in urejanje virov ter pisanje kronik je sekavska dieceza naložila vsem župnijam in samostanom, z dekretom 15. marca 1856. Pater Ludvik Pečko, bibliotekar in arhivar minoritskega samostana je sestavil kroniko minoritskega samostana. Njegovo delo je rezultat petletnega angažiranja, in sicer zbiranja, proučevanja virov ter pisanja zgodovine, dokončanega l. 1861.

V uvodu je zapisal: »Nam Slovencem očitajo, da nimamo zgodovine, iz česar bi sledilo, da ne bomo imeli nobene prihodnosti. Ali je res, kar nam očitajo Slovencem, pa bo pokazala prav zgodovina.«

SI ZAP 70/32. Zgodovina minoritskega samostana in župnije sv. Petra in Pavla na Ptuj
P. Ludvik Pečko, samostanski bibliotekar 1861/Geschichte des Minoritenklosters und von der Pfarre St. Peter und Paul zu Peitau von P. Ludwig Petschko Klosterbibliothekar 1861.

8 Valvasor, J. V.: Die Ehre Herzogthums Krain. III.del. Slava vojvodine Kranjske. Laybach (Ljubljana) 1689

Polihistor baron Janez Vajkard Valvasor (1641-1693) je imel na gradu Bogenšperk obsežno knjižnico z več tisoč zvezki in 8000 grafičnimi listi, zbiral pa je tudi star denar, matematične instrumente in druge redkosti.

Slava vojvodine Kranjske predstavlja vrh njegovega znastvenega truda, njegovo največje in najpomembnejše delo.

Razstavljen izvod je bil nekdanj del plemiške knjižnice v dvorcu Dornava, o čemer nam pričajo ekslibrisi z napisom *Bibliothek Dornau 1919*. O bogati dornavski knjižnici nam pričajo tudi ekslibrisi v drugih dragocenih delih iz 18. in 19. stoletja. Na nekaterih delih najdemo ekslibris *Guido von Pongratz, Schloss Dornau, Post Moschanzen*. Družina Pongratz je imela dvorec v lasti med letoma 1883 in 1945.

KIP; inv. N-16214-D

Slava vojvodine Kranjske je prvi sistematični prikaz naše zgodovine, ozemlja in načina življenja. KIP

Jurij Žiga Herberstein

9

Portret iz l. 1629, neznani slikar

Herbersteini so znamenita plemiška rodbina; mnogi posamezniki iz te rodbine so opravljali pomembne vojaške, cerkvene in državne službe.

Jurij Žiga Herberstein, sicer eden manj znanih Herbersteinov, je oblečen v slovesno oblačilo po španski modi, ki je bila značilna za 16. in prvo polovico 17. stoletja.

Zbirka PMP; inv. G-90s

Lit: Vrišer, Andreja: Noša v baroku na Slovenskem. Ljubljana 1993, str. 12.

Nobilitacijska diploma za Franca Korpana, zakupnika gosposčine Gornji Ptuj iz leta 1790

10

Cesar Leopold II. (1790–1792) je v plemiški stan povzdignil Franca Korpana, ki je bil 9 let upravitelj Lesiejeve gosposčine Gornji Ptuj in 11 let njen zakupnik. Korpon je dobil naziv *plemeniti*, »Edeler von«, dodeljen mu je bil grb, ki je

Plemiška diploma Franca Korpona
iz leta 1790. ZAP

v listini barvno izrisan in opisan. Diploma je del zbirke arhivalij Muzejskega društva.

SI ZAP 51, 33/191. Dunaj 10. maj 1790. Listina, pergament, libel 10 listov vezanih v knjigo. Trde platnice prevlečene z rdečim žametom. Pečat, velik cesarski, v medeninasti škatli, obešen na tekstilno kovinsko vrstico. Velikost 31,5 cm x 36,5 cm.

11 Herberstein, Žiga (Sigismund): *Comentarii della Moscovia*. Moskovski zapiski. In Venetia (v Benetkah) 1550

Druga izdaja Moskovskih zapiskov v italijanskem prevodu je tiskarsko boljša kot prva (ki je leta 1549 izšla v latinskem jeziku na Dunaju) in tudi bolj praktično urejena. Z delom je Žiga Herberstein odkril geografijo vzhodne Evrope in prvi seznanil javnost z rusko zgodovino.

Gre za izredno rédkost, saj so doslej znani izvodi tega dela le v Hamburgu, Novi Gorici, na Dunaju in Ptujju.

KIP; inv. N-24240-D

Lit.: Žiga Herberstein, odkritelj Rusije. XVI. stoletje v Rusiji in slovenskih deželah. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999, str.95.

Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavn katalog. LIŠK 1988, str. 15.

Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu. Pokrajinski muzej Ptuj 1993, str.123.

Gratae posteritati. Vinnae 1560

12

Po kratkem uvodu je podan lapidaren življenjepis Žige Herbersteina, navedene so njegove glavne državniške in diplomatske službe. Na barvnih lesorezih so prikazane podobe devetih vladarjev njegovega časa (cesar Maksimilijan I., sultan Sulejman Veličastni idr.), kar šestkrat pa se je dal upodobiti tudi Žiga sam. Knjiga je bila restavrirana l. 1988.

KIP; inv. N-24241-D

Lit.: Žiga Herberstein, odkritelj Rusije. XVI. stoletje v Rusiji in slovenskih deželah. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999, str. 99.

Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavn katalog. LIŠK 1988, str. 15.

Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu. Pokrajinski muzej Ptuj 1993, str.123.

Acta. Wien 1558–1564

13

V pergamentni ovitek so vezana samostojna krajša dela z datumi izida od 1558 do 1564. Na začetku je kronika Herbersteinovih diplomatskih misij od 1521 do 1553. Pretežni del knjige zavzemajo prepisi raznih listin, inštrukcij in pisem, ki so jih avstrijski vladarji naslavljali na Žigo Herbersteina in njegove sorodnike. Besedilo spremljajo rokopisne notice. Gre za poznejšo vezavo posameznih tiskov, ki zadevajo Žigo Herbersteina, njegovo rodbino in delo.

KIP; inv. N-23627-D

Lit.: Žiga Herberstein, odkritelj Rusije. XVI. stoletje v Rusiji in slovenskih deželah. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999, str. 100.

Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavn katalog. LIŠK 1988, str. 15.

»Mein Sigmundis Freyherrns zu Herberstein etc. dienst und Raisen mit dem khurtzisten vergiffen« Spomini Žige Herbersteina na poslaniško službo.

14

Herbersteinov rokopis na pergamentu je prepognjen v obliki harmonike in pritrjen med dve v usnje oblečeni platnici. Obsega leta od 1506 do 1558 in pred-

Ena izmed šestih celostranskih upodobitev, ki prikazujejo Žigo Herbersteina v poslanskih našah in dragocenih oblačilih, ki jih je prejel v dar na svojih potovanjih. KIP

stavlja spomine na poslaniško službo. Gre za kronološko-faktografski pregled Žigovega diplomatskega udejstvovanja. Na zadnjem listu je Herbersteinov grb.

KIP, rokopisna zbirka; inv. N-24239-D

Lit.: Žiga Herberstein, odkritelj Rusije. XVI. stoletje v Rusiji in slovenskih deželah. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999, str. 99.

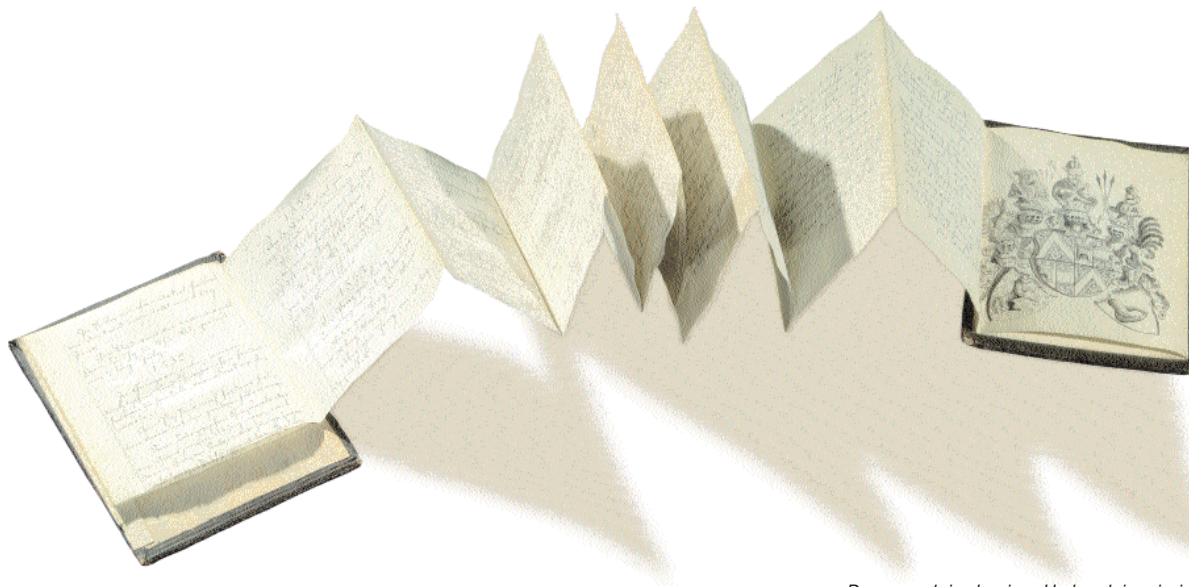
Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavni katalog. LIŠK 1988, str. 21.

Listina, Dunaj 1643, marec 31

15

Cesar Ferdinand III. (1637–1657) je Günterju Herbersteinu, lastniku gosposčine Hrastovec in večjega dela Slovenskih Goric, prodal dohodke od vinske trošarine med Muro in Dravo. Cesar je te dohodke dobil od dežele Štajerske, l. 1642. Zaradi velikih denarnih težav pa jih je za določeno vsoto prodal. Herberstein se je moral pri pobiranju vinske trošarine držati cenika in tarife, ki sta veljala do takrat; predvsem ni smel izkoriščati gostilničarjev, tafernerjev, krčmarjev in vinotočev.

SI ZAP 51/72. Listina, orig. pergament, Dunaj 31. marec 1643. Pečat odtrgan.

Pergamentni rokopis s Herbersteinovimi spomini na poslaniško službo. KIP

16 Pergamentna listina, s katero je Muzejsko društvo leta 1910 sprejelo grofa Josipa (Josepha) Herbersteina za častnega člana

Poslednji lastnik ptujskega, hrastovškega in vurberškega gradu je bil Josip (Joseph – Pepus) Herberstein. Za častnega člana Muzejskega društva je bil imenovan zaradi svojega prispevka k raziskovanju ptujske zgodovine. Listino je napisal in okrasil z viticami ter ovalno upodobitvijo mesta Alois Kasimir (1852–1930).

KIP, rokopisna zbirka

Lit.: Ciglencečki, Marjeta: Iz muzejske fototeke. V: Tednik, 31.3.1983, str.7;
Ciglencečki, Marjeta: Ptuj na starih vedutah, 1983.
Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu. Pokrajinski muzej Ptuj 1993, str. 89

17 Wagenseil, G. CH.: DIVERTIMENTO PER IL CLAVI CEMBALO

KIP, glasbena zbirka, inv. M-30

18 Sgarberoni, Antonio: CONCERTO EX D PER IL CEMBALO

Ptujska rokopisna glasbena zbirka iz sredine 18. stoletja predstavlja zaokrožen repertoar plemiške grajske kapele in sodi v najbogatejši fond posvetne glasbe, najdene na naših tleh, ki nas vrača v kulturno življenje plemiških rodbin, ki so imele v 18. stoletju razkošne dvorce v okolici Ptuja. Ustno izročilo kot najdišče omenja grad Vurberk.

KIP, glasbena zbirka, inv. M-9

Lit. Bizjak, Milko: Ptujska rokopisna glasbena zbirka. V: Littera scripta manet. Napisana črka ostane. Ptuj, 1993, str 51.

Ptujska glasbena zbirka je poleg novomeške edina sklenjena zbirka glasbe 18. stoletja na slovenskih tleh. KIP

Cehovski red čevljarkega ceha na Ptuju 1757

19

Marija Terezija je ptujskim čevljarjem potrdila njihova cehovska pravila 2. julija leta 1757.

Mestni arhiv je ob nastanku dobil gradivo cehov, ki ga je zbralo Muzejsko društvo Ptuj. Včasih so bili dokumenti razstavljeni v muzejski zbirki, ki je bila v dominikanskem samostanu, v vitrini – cehi. Na zadnji strani je, poleg pečata združenja obrtnikov čevljarke stroke na Ptuju za sodni okraj Ptuj, zapis: »Prevzel dne 1. XI. 1939. Oddal po sklepu odbora združenja muzejskemu društvu Ptuj v s hrambo. Ptuj, dne 28. XI. 1939.«

SI ZAP 10/18. Sign. CR- 18 original pergament, 10 listov formata libel, 26,5 x 34, 8 cm, velik pečat cesarice Marije Terezije.

Cehovski red je ptujskim čevljarjem potrdila Marija Terezija leta 1757. ZAP

20 Auszug aus dem Hauptkatalog der Bibliothek enthält die Prof. F. Ferk'sche Bibliothek / Popis fonda Ferkove knjižnice.

Popis je izvleček iz glavnega kataloga in šteje 3645 enot. Leta 1901 ga je sestavil dr. Hans Pirchegger.

KIP, rokopisna zbirka

21 Originalna škatla s drobnimi tiski iz Ferkovega muzeja v Gomilici

Knjige so bile razdeljene glede na stroko in označene z rimskimi številkami od I do XIX. Pirchegger je v zgoraj omenjenem popisu naštel največ knjig (989) z oznako II – nemška literatura in filozofija.

KIP

22 Navodila za pripravo zdravil in jedil 1683

Rokopis ima dva dela: v prvem so od fol. 1–22 recepti za pripravo zdravil – vode, praškov, kadir, sokov, mazil, klistirjev, čistil in napojev. Drugi del fol., 22–31, pa ima zbrane recepte za pripravo raznih jedi, juh, omak in mesa raznih živali.

Manjši rokopis izhaja iz zbirke Muzejskega društva na Ptuju. Na nekaj mestih ima pečat »Ferk Museumsbibliothek in Gamlitz«, kar priča, da je rokopis prešel v last društva že ok. l. 1900, obenem s knjižnico in muzejskimi zbirkami prof. Ferka.

SI ZAP 70/57. Sign. R-57 rokopis, original papir, trde platnice, format 16 x 20 cm.

23 Franz Ferk (1844–1925)

Leta 1878 je v rojstnem kraju Gomilica (Gamlitz) ustanovil krajevni muzej, vendar je zbirko muzejskih predmetov in knjižnico z okrog 4000 knjigami l. 1895 podaril ptujskemu muzeju. Tako sta nastala mestni Ferkov muzej in Ferkova muzejska knjižnica. Fond te knjižnice je pozneje postal temelj za nastanek ptujske Študijske knjižnice.

24 Ilustrirani Slovenec. Tedenska priloga »Slovenca« z dne 7. novembra 1926. Leto II, št. 45

Priloga, ki je bila v celoti posvečena Ptuju, nam na osmih slikovitih straneh prikazuje mestne znamenitosti, pomembne mestne možé in dogodke. Da je

med njimi tudi fotografija odbora Muzejskega društva, kaže na to, kako pomembno vlogo je le-to imelo v življenju mesta.

KIP, inv. S-2058

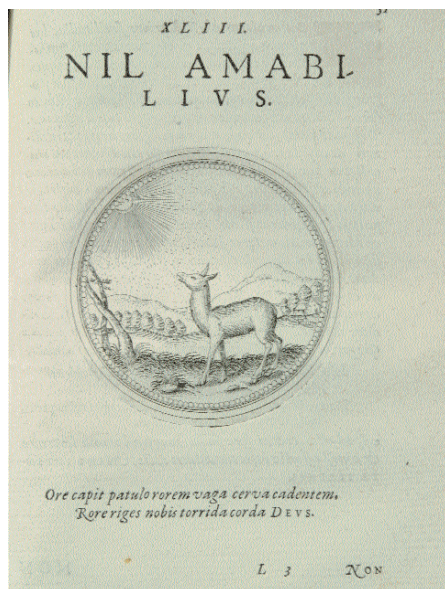
Camerario, Ioachimo: Symbolorum et emblematum ex volatilibus et in sectis de sumptorum. Centuria tertia collecta. Norimbergae (Nürnberg) 1598 25
Knjiga simbolov in reliefov iz sveta ptičev

Camerario, Ioachimo: Symbolorum et emblematum ex animalibus quadru pedibus de sumptorum. Centuria altera collecta
Knjiga simbolov in reliefov iz sveta štirinožcev. Norimbergae (Nürnberg) 1598

Knjigi sta vezani v usnje rumenkaste barve, pergamentni ovitek ima vtisnjen pozlačen ornament. V obeh knjigah je na notranji strani prve platnice zapis, ki pove, da je knjigo Ferkovemu muzeju v Gomilici leta 1881 (med več drugimi) podaril advokat, dr. J. B. Holzinger iz Gradca. Na sosednji strani je starejši zapis iz leta 1598, ko je knjiga izšla (Georgius Gälller, p.).

KIP, inv. L-178-D in L-179-D

Lit.: Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavni katalog. LIŠK 1988, str. 9.

*Bogato ilustrirani knjižici sta delo zdravnika
Ioachima Cameraria (1534 - 1598) KIP
Ekspozat 25*

26 Evangelia et epistolae. Evangeliji in pisma, Augspurg 1735

Knjigo je Ferkovemu muzeju leta 1887 daroval Ferkov stric Matija Ferk, kaplan na Ptujju.

KIP, inv. L-164-D

27 Loniceri, Adam: Kreuterbuch, kunstliche conferteytunge der Bäume, Hecken, Kreuter, Getreyde, Gewürtze

Knjiga o vzgoji dreves, grmovnic, žit, zelišč, začimb, In Franckfort (Frankfurt) 1582

Lesene platnice so zavite v usnje s tipično renesančno vezavo 16. stoletja: reliefne podobe biblijskih oseb ali portreti protestantskih reformatorjev. Obravnava predvsem botaniko, vsebuje pa tudi pogravja iz živalstva, antropologije, rudarstva, zlatarstva in gumarstva. Barvne ilustracije so ročno kolorirane Loniceri je bil sin znanega hebraista in sodelavca nemških protestantov Johanna in je bil po poklicu zdravnik in fizik.

KIP, inv. N-16199-D

Lit.: Dragocenosti ptujske knjižnice. Razstavni katalog. LIŠK 1988, str. 9.

Lonicerijeva knjiga opisuje sestavo rastlin in njihovo delovanje v šestih jezikih, obravnava pa tudi živali in kovine. KIP

Rudarski red za nižjo Avstrijo iz 1553
Bergk Ordnung der Niederösterreichischen Lande 1553

28

Rudarski red je leta 1533 izdal cesar Ferdinand I. (1556–1564). Na prvo stran je zbiralec in lastnik zapisal: »To knjigo o koroškem in salzburškem rudarskem redu sem jaz, Simon Hofsteter (Hofstätter), kupil za 2 goldinarja od Tomaža Otha, zidarskega mojstra iz Gmunda, dne 12. julija 1703 za 2 florina.« Na prvi strani je v rimi sestavljeno opozorilo o pravičnosti in nepristranskosti rudarskega sodnika.

Perk richter, richte recht Gott ist herr
vnd du bist knecht.
Würd du aber nit recht richten, vnd Gott die
sach erst selbsten schlichten.
Wehe alsdann dir armen knecht , daß du nit
hast gerichtet recht.

SI ZAP 70/56. Sign. R-56, Dunaj 1533, original, knjiga, papir, tisk, listi 1–104.

**Dalmatin, Jurij: Biblia, tu ie, vse Svetu pismu, Stariga inu Noviga testamen-
ta/Bibel, das ist die gantze heilige Schriff: Windisch. Wittenberg, 1584**

29

Dalmatinova Biblija je prvi celotni prevod svetega pisma v slovenski jezik. Predstavljala je podlago za nove izdaje Biblije v slovenščini v naslednjih stoletjih in ohranjala tradicijo slovenskega knjižnega jezika . Muzejsko društvo je Biblijo I. 1937 odkupilo od vinogradnika in upokojenega učitelja Košarja na Kogu; le-ta naj bi jo našel nekaj let prej na neki kmetiji v okolici Velike Nedelje. Iztrgani so bili naslovna stran in nekaj strani predgovora; manjkajoče strani so dodali pri restavraciji I. 1986. KIP hrani še en izvod Dalmatinove Biblije, ki smo ga v dar dobili leta 1991.

KIP, inv. N-23621-D

Lit.: Dragocenosti ptujske knjižnice. Ptuj 1988, str. 14.
Smodič, A.: Ptuj erwirbt Dalmatin-Bibel. V: Mariborer Zeitung, I. 77, št. 29 (31.12.1937), str. 4.

**Zapis iz volila Florentine in Franca Ferka, leta 1897, o predaji in upravljanju
zbirk ter muzejske knjižnice.**

30

SI ZAP 6/12. Sign. MD I –6/1, šk. 8, št. 823–824

Dalmatinsko Biblijo so leta 1584 natisnili v 1500 – izvodih; od teh izvodov je danes ohranjenih 78 primerkov: 36 v Sloveniji in 42 v tujini. KIP Ekspozat 29

- 31** Strokovna knjižnica Muzejskega društva v dominikanskem samostanu, v katero je bil vključen fond Ferkove knjižnice.

PMP, fototeka arheološkega oddelka, neg. 215

- 32** Mestni Ferkov muzej 1928

Foto. Razglednica je v lasti F. Goloba

- 33** XXXII. Jahresbericht des Kaiser Franz Josef – Gymnasiums in Peřtau. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1900/1901 vom Direktor Andreas Gubo. Peřtau. Im Verlage des Kaiser Franz Josef-Gymnasiums.
32. letno poročilo Gimnazije Franca Jožefa na Ptuj. Objavil direktor Andeas Gubo ob koncu šolskega leta 1900/1901.

KIP, inv. N-16398-D

- 34** 51. izvestje državne realne gimnazije v Ptuj (1919/20–1928/29). V Ptuj, 1929.

KIP, inv. S-2009

Ein treues Bild Herzochthumes Steiermark. Podoba vojvodine Štajerske. Graz 1860 35

Delo je iz knjižnice dr. Jakoba Ploja. Na prvi strani je posvetilo iz l. 1876, ki nam pove, da je knjigo kot darilo za priden študij štajerske zgodovine prejel četrtošolec Friedrich Ploj:

“Dem Schüler der IV. Classe Ploj Friedrich zur Anerkennung des ausdauernden Fleisses im Studium der Steiermärkischen Geschichte. St. I. Realgymnasium Peßtau im Juli 1876. Ant. Fichna, Director”.

KIP, inv. N-16156-D

Glavni katalog deželne nižje gimnazije Ptuj 1893/94. 36

Med profesorji deželne nižje gimnazije na Ptuju je bil leta 1893, ko je bilo ustanovljeno Muzejsko društvo, tudi prof. Martin Cilenšek. Ta je muzeju podaril svojo veliko zbirko mineralov.

SI ZAP 142. Deželna nižja gimnazija Ptuj, Glavni katalog iz leta 1893 94, št. 4/25.

Stavba gimnazije

Gimnazija je bila ustanovljena 1869. leta. 37

Fotografija je preslikana iz 51. izvestja gimnazije, Ptuj 1929.

Knjižnica dr. Jakoba Ploja

Notar Oton Ploj je gimnaziji leta 1921 podaril očetovo knjižnico (789 del), ki se je imenovala “Knjižnica dr. Jakoba Ploja”; postavil pa je pogoj, da se, poleg profesorjev in dijakov, omogoči uporaba knjižnice slehernemu bralcu. 38

Lit.: Komljanec, J.: Knjižnica dr. Jakoba Ploja. V.: 51 izvestje državne realne gimnazije v Ptuju, 1929, str. 30–31.

Jakob Ploj (1830–1899) 39

Odvetnik in narodni delavec, doma iz Grabonoš. Bil je organizator čitalnic in taborov. Na Ptuju je bil član kulturnopolitičnih društev, kandidat mladostovencev ter član Muzejskega društva. L. 1882 je sodeloval pri nakupu Narodnega doma.

Lit.: Emeršič, Jakob: Pomembnejši sodelavci Muzejskega društva od začetka do danes. V.: Muzejsko društvo v Ptuju 1893–1956. Ptuj 1983, str 35.

Fotografija je preslikana iz Vošnjak, dr. J.: Spomini. Drugi zvezek. Tretji del, od 1863 do 1873, str. 254.

40 Vošnjak, dr. Josip: Spomini

Josip Vošnjak je prvi slovenski politik, ki je napisal spomine na svoje življenjsko delo. Na objektivni način je skušal orisati razgibano politično dogajanje v drugi polovici 19. stoletja; med pomembnimi sodobniki, ki ji omenja, zasledimo tudi imena, ki so zaznamovala to dobo na Ptujskem.

41 Homann, Johann Baptist: Atlas novus terrarum orbis imperia, regna et status exactis tabulis geographice demonstrans. Novi atlas ozemelj sveta, držav, kraljestev z natančnimi zemljevidi. Noribergae, 17—

Atlas vsebuje 26 zemljevidov, ki so ročno kolorirani.

KIP, inv. L-456-S

Barvni zemljevidi nam na slikovit način predstavljajo podobo sveta, kot so ga poznali v prvi polovici 18. stoletja. KIP

42 Pettaufer Zeitung (1890-1918)

1889 je začel izhajati Pettaufer Lokalanzeiger, ki se je kasneje preimenoval v Pettaufer Zeitung.

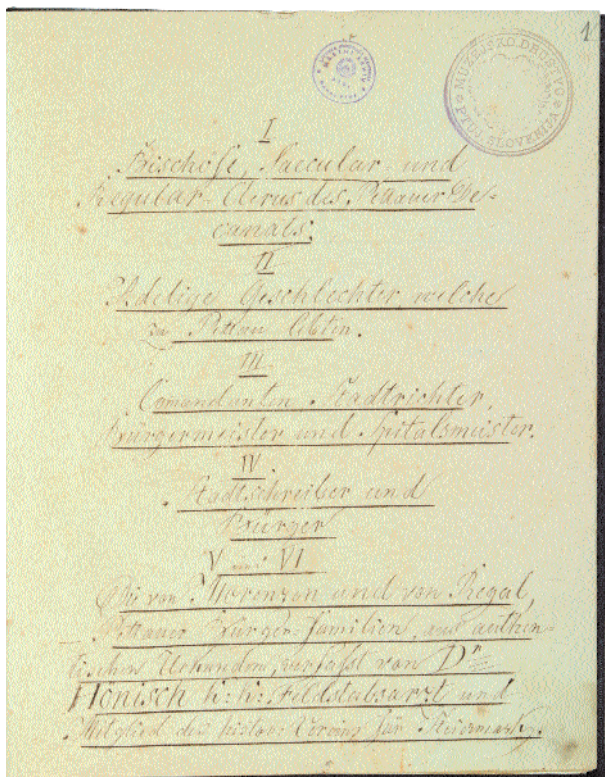
Redakcija: Bürgergasse 14

Tisk: Tiskarna Wilhelm Blanke, Ptuj

KIP, inv. N-22231-D

Dr. Hönisch je bil eden izmed znanih privatnih zbiralcev starin in piscev zgodovinskih zapisov na Ptuju. Iz arhivskih virov je zbiral podatke o ptujskih škofih, plemiških rodbinah, ki so živele na Ptuju, ali ki so imele posest v ptujski okolici, zbral je imena grajskih poveljnikov, mestnih sodnikov, »špitalskih« mojestrov, mestnih pisarjev in meščanov. Izrisal je tudi nekatere nagrobnike v mestni župnijski cerkvi sv. Jurija.

SI ZAP 70/44. Sign.: R-44, original rokopis, papir, velikost 20 x 25, str. 1–115.

Ohranjen rokopis ptujskega zbiralca, dr. Hönischa, gradivo za zgodovino Ptuja in okolice iz leta 1858. ZAP

44 Druge knjižnice:

Slovenske

Na občnem zboru Slovenske krščanske socialistične zveze prosvet leta 1907 so sklenili, da mora vsaka župnija dobiti svoje izobraževalno društvo ali pa naj vrši njegovo vlogo vsaj knjižnica. Za obmejne kraje, ki so bili pod močnim nemškimi in sūdmarkinimi pritiskom, so se pričele ustanavljati t. i. potujoče farne knjižnice.

Leta 1919 so ustanovili knjižnico Svobode v stari kasarni v Panonski ulici (današnji Lackovi). 1935 je bila Svoboda razpuščena, društvo se je preimenovalo v *Vzajemnost* in prevzelo tudi fond knjižnice; 1940 je prenehalo delovati. Manjše knjižnice so imela tudi druga društva: Dramarično, Hranilno in posojilno društvo, Orel, Sokol ...

Nemške

Nemške javne knjižnice so se ustanovljale predvsem pod pokroviteljstvom Schulvereina in Südmarke z poudarjeno nemško "ostjo".

1902 so ustanovili ljudsko knjižnico (Volksbücherei) sūdmarkinega društva, znotraj katere so želeli zajeti tudi Ferkovo knjižnico.

Nemci so ob prihodu, 1941, ustanovili Gemeinde Bücherei, katere osnova je bila evangeljska knjižnica oz. Bibliothek des Schwabisch – Deutschen Kulturbundes.

Iz nje je l. 1943 nastala Städtbücherei, ki je imela prostore v stari kasarni, na Ungartorgase 5 (prej Panonska, danes Lackova ulica).

45 Nemška knjižnica Städtbücherei l. 1943 ekslibris Städtbücherei Peřtau

Knjižnica je hranila okrog 4000 knjig. Obsegala je kakih 500 bralcev, ki so si v glavnem izposojali planinsko literaturo, kriminalne in fantastične romane. Leta 1945 je padla na kasarno bomba, ki je močno poškodovala tudi knjižnico. Knjige so prepeljali v zbirni center v Narodni dom in od tu so prišle v novoustanovljeno Študijsko knjižnico.

Lit : Auer, Hans: Ein Juwel der Stadt Peřtau, MbZ 9. 10. 1943.

Fotografija je preslikana iz zgoraj navedenega članka.

Trideset let Študijske knjižnice na Ptuju, Ptuj 1978, str. 73–74.

46 Ekslibris Verein Südmark

L. 1902 ustanovijo ljudsko knjižnico (Volksbücherei) sūdmarkinega društva, ki je želela zajeti tudi Ferkovo knjižnico.

**Ekslibris Kmetijsko bralno društvo v Krčevini pri Ptuj in
Ekslibris Katoliško izobraževalno društvo za minoritsko župnijo v Ptuj** 47

Bralno društvo je bilo ustanovljeno l. 1895 kot posledica prizadevanja duhovnika Franca Gomilšaka iz Krčevine. L. 1919 je bilo ukinjeno, ustanovijo Katoliško izobraževalno društvo za minoritsko župnijo v Ptuj, ki je prevzelo tudi ves inventar. L. 1929 se je le-to preimenovalo v Prosvetno društvo. Nahajalo se je v poslopju minoritskega samostana. 1941. so nacisti na trgu pred samostanom zažgali večino knjig.

Lit.: Trideset let Študijske knjižnice v Ptuj, Ptuj 1978, str. 76-78

Ekslibrisi: 48
-Župna knjižnica v Makolah
-Posojilnica v Makolah
-Bralno društvo pri sv. Ani v Slovenskih goricah

Podatki o nekaterih društvenih, o vaških, farnih in drugih okoliških knjižnicah, so fragmentarni. Včasih nam o tem, da so nekoč obstajale take knjižnice, pričajo samo njihovi ekslibrisi, ohranjeni v knjigah.

**Prešeren, France: Poesien. In Deutscher Übertragung gesammelt und herausgegeben
von Dr. Fr. Vidic. Nemška izdaja Prešernovih poezij. Wien (Dunaj) 1901** 49

Ljudska knjižnica Narodne čitalnice je med drugo svetovno vojno doživela enako usodo kot še nekatere slovenske knjižnice: nacisti so knjige zažgali, razpustili društva in zaplenili njihovo imetje. Po koncu vojne je stavba Narodnega doma prešla v državno last. Nekaj ostankov knjižnega fonda se danes nahaja v KIP, od tega je največ nemških knjig.

KIP, inv. N-16395-D

Mi in naši Nemci, Maribor 1928 50

KIP, inv. S-213

**Jugoslavische Antologie. Dichter und Erzähler/Jugoslovanska antologija.
Pesniki in pripovedniki, Zürich 1932** 51

KIP, inv. N-4421-D

**Reiseerinerungen aus Indien von Ruprecht, Kronprinz von Bayern. Spomini
prestolonaslednika Ruprechta bavarskega na potovanje po Indiji. München
1922** 52

KIP, inv. N-12193-D

53 Šest slik A. Kasimirja, člana nemškega društva Schllarafia z imenom Frauenlob

Na Ptujju je bilo l. 1884 ustanovljeno nemško društvo Schllarafia. Cilj društva je bil negovanje prijateljstva, umetnosti, humorja in bratske ljubezni. Pod okriljem Muzejskega društva je nastala zanimiva zbirka arhivalij, zbranih pri številnih društvih na Ptujju. Med člani društva Schllarafia je bil tudi ptujski slikar Alois Kasimir, s članskim imenom Frauenlob, ki je na šaljiv način obeležil obisk člana iz Gradca, z imenom Flunkerer.

SI ZAP 6/12 . Sign. MD II 12/ 3, št. 15. Lit.: Nada Jurkovič, Nemško društvo Schllarafia. Ptujčan, I. VII, št. 6, Ptuj 2001, 13.junij, str.12.

Ptuj, akvarel, ohranjeno delo A. Kasimirja, ki je kot Schllaraf nosil ime Frauenlob. ZAP

54 Božidar Raič (1827–1886)

Narodni buditelj, jezikoslovec, politik in publicist. Bil je pobudnik taborskega gibanja, sodeloval je tudi pri ustanovitvi ptujске čitalnice leta 1863. 1865. je

dal pobudo za ustanovitev Ljutomerske čitalnice. Med letoma 1860–1886 je bil župnik in kaplan pri Sv. Barbari v Halozah, 1884–1886 pa deželni in državni poslanec za ptujski okoliš.

Mihael Herman (1822–1883)

Juridične študije je dokončal v Gradcu. V letih od 1850–1870 je služboval kot krajevni in kriminalni sodnik v različnih krajih po Štajerski, tudi na Ptuj. Čepprav Nemeč po rodu, je Herman postal zagovornik slovenskih narodnih zahtev. L. 1861 je postal poslanec v štajerskem deželnem zboru za kmečke občine Ptuj, Rogatec in Ljutomer in se boril za uvedbo slovenščine kot uradnega jezika. Od ustanovitve l. 1864 je bil tajnik ptujske čitalnice. 55

Josip Komljanec (1873–1942)

1898. je opravil doktorat iz filozofije in se l. 1902 zaposlil na takratni deželni gimnaziji na Ptuj; l. 1923 je bil imenovan za njenega ravnatelja. Na njegovo pobudo so l. 1907 ustanovili Ljudsko knjižnico Narodne čitalnice, ki jo je vodil deset let. Bil je tudi odbornik in pozneje še načelnik Hranilnega in posojilnega društva, v letih 1928–1939 pa predsednik Muzejskega društva. 56

Narodni dom, okrog l. 1910

Ptujska čitalnica je prostore za Narodni dom kupila l. 1882, kjer so se v času pred prvo svetovno vojno odvijale društvene dejavnosti, ki so pripomogle k utrjevanju slovenstva. 57

Lit. Hernja - Masten, Marija: Narodni dom na Ptuj in njegovi lastniki do druge svetovne vojne. V: ČZN 2002/1, str. 13–19.

Portret Simona Povodna

Objavljen v jubilejni številki ČZN, l. 1933. Sliko je odkril Viktor Skrabar, v sejni sobi deželne vlade v Gradcu. Simon Povoden (1753–1841), ptujski historiograf, velja za enega najpomembnejših zbiralcev ptujskih antikvitet; zbral je številne arhivske vire, sam pa je bil avtor preko 30 zgodovinskih del. 58

Lit.: Kristina Šamperl – Purg, Ptujski historiograf Simon Povoden 1753–1841. Kronika, letnik 29, Ljubljana 1981, št. 3, str. 255–258; Alič, Fran: Štirje ptujski lokalni zgodovinarji, ki so pripravljali ustanovitev in vodili naš muzej. V: Ptujski zbornik 1893–1953, Ptuj 1953, str. 8–15.

59 Portret Ferdinanda Raispa

Ferdinand Raisp (1818–1898) je bil od l. 1848 upravitelj Dietrichstein-Herbersteinske posesti Gornji Ptuj. Poleg številnih zgodovinskih zapisov, ki jih je objavljajal v Grazer Zeitung, je l. 1858 izdal svoje najbolj znamenito delo, z naslovom, *Pettau Steiermarks älteste Stadt* (Ptuj, najstarejše štajersko mesto). Dokler mu nemško usmerjeni meščani niso odvzeli naloge, je bil tudi uradni zapisovalec dogodkov in mestni kronist.

Lit.: Alič, Fran: Štirje ptujski lokalni zgodovinarji, ki so pripravljali ustanovitev in vodili naš muzej, v: Ptujski zbornik 1893–1953, Ptuj 1953, str. 8–15.

*Portret ptujskega zgodovinarja
Ferdinanda Raispa*

60 Simon Povoden: Cerkevna zgodovina I – 1823; II – 1824

Beytrag zu einer steiermärkischen Kirchengeschichte, von allen Slovenen, wie auch von den deutschen Pfarreyen, Kuratien und Filialen, des ganzen Marburger Kreises, welche darin anoch bestehen oder seit einigen Jahren bereits aufgehöret haben 1823 Erster Band.

Von allen Stiften und Klöstern welche in unserer Steyermark noch bebstehen oder schon aufgelassen sind. 1824 II Band.

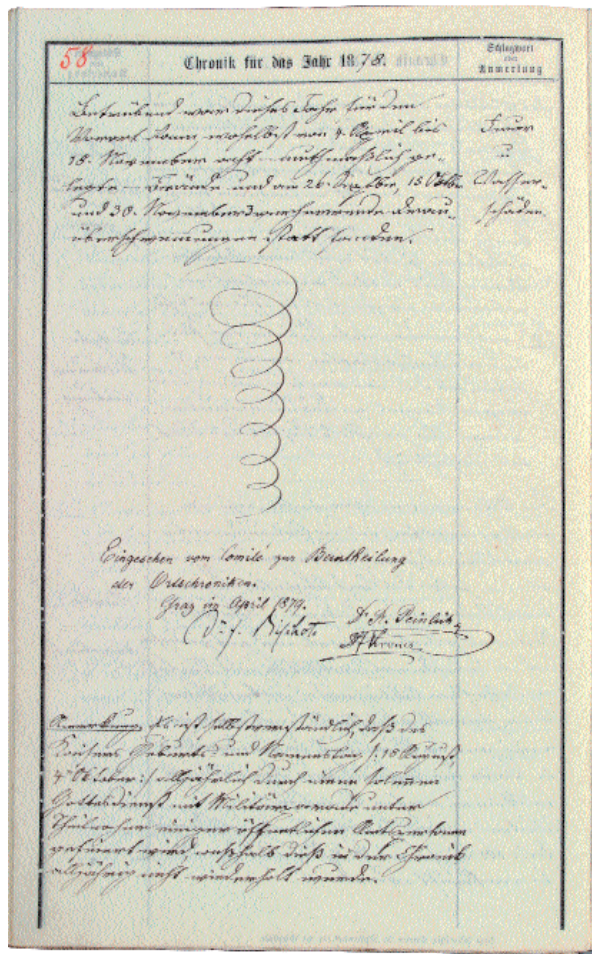
Prepis obsežnega Povodnovega rokopisa je ptujskemu Muzejskemu društvu podarila slikarka, Vera Blumenau - Simonič, maja 1924, o čemer priča zapis na prvi strani rokopisa.

SI ZAP70/60. Sign. R-60, original rokopis, velikost 19,5 x 23,5 cm, papir, str. 1–542.

Ferdinand Raisp Chronik von Pettau I., upravitelj gosposčine *Gornji Ptuj* in ptujski kronist. V Kroniko je napisal uvod in vpise od 1. januarja 1873 do 23. decembra 1879, in sicer: fol. 1^a 23^a in fol. 1–72.

Nato so uradno pisanje kronike prevzeli nemški profesorji ptujske gimnazije.

SI ZAP 70/73. Sign. R- 73, original rokopis papir, velikost 21 x 35,5 cm, fol. 1^a do fol. 23^a: uvod, fol. 1–fol. 138.

Raispove vpise v kroniko je leta 1879 pregledala komisija za oceno zapisovanja krajevnikh kronik iz Gradca. ZAP

62 Raisp, Ferdinand: Scizzen aus meinem Wandleben. Prizori iz mojega popotnega življenja, 1838–1840

V rokopisni knjižici avtor opisuje pokrajine in mesta, ki jih je obiskal: Gradec, Dunaj z okolico, Linz, Salzburg, Celovec, Ljubljano, Trst, Benetke, Padovo itd.

KIP, inv. S-25748-D

63 Altdeutscher Schwank und Schertz. Staronemške anekdote in šale, Leipzig

Del starejšega fonda KIP predstavljajo tudi dela iz zasebnih knjižnic, ki so sem prišla bodisi preko Muzejskega društva, s t.i. Narodno imovino, darovi, ali pa kako drugače.

Knjiga nosi ekslibris ptujskega lekarnarja Poberaja, pozneje pa je prešla v last Muzejskega društva.

KIP, inv. N-11696-D

64 Schübler, Johann, Jacob: Nützliche Anweisung zur unentbehrlichen Zimmermannskunst. Koristna navodila za tesarsko umetnost, Nürnberg 1749

Ekslibris: *Franz Wibmer Pettau, Unt.-Steiermark*

Na naslovni strani je notica prejšnjega lastnika iz Varaždina.

KIP, inv.-N 16136-D

65 Vošnjak, dr. Josip: Spomini. Drugi zvezek. Tretji del od 1863 do 1873. I. V Ljubljani, 1906

Ekslibris: *Viktor Skrabar*

pečat : *Notariatskandidat Viktor Skrabar*

19./7.'21.Konservator

Pettau, Steiermark

Podpis na vrhu naslovne strani: *Skrabar*

Pečat.: *Knjižnica Muzejskega društva v Ptuj*

KIP, inv. S-3545-D-d

Vošnjakovi spomini, ki jih je vdova Marija Skrabar po moževi smrti podarila knjižnici Muzejskega društva. KIP

Küzmič, Štefan: Novi zakon ali testamentom gospoda nasega Jezusa Krisztusa. V Koszegi 1848 66

Ekslibris: Saria Balduin

V KIP je ohranjenih nekaj del, ki jih je arheolog B. Saria podaril knjižnici Muzejskega društva (gre predvsem za njegove objave), knjig z njegovim ekslibrisom je malo.

KIP, inv. S-647

Swoboda, Wenceslav Aloys: Kralodworsky rukopis. Königinhofer Handschrift. Kraljedvorski rokopis. Praga 1829 67

Ekslibris: Martimi Žunkovič

Davorin Žunkovič se je aktivno vključeval v polemiko o Kraljedvorskem rokopisu, zato je imel v svoji knjižnici precej češkega gradiva.

KIP, inv. Č-123-S

- 68 Megisser, Hieronim: Dictionarium Quator linguarum. Videlicet Germanicae, Latinae, Illiricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae, sive Hetrurscae. Nemško-latinsko-slovensko-italijanski slovar, Clagenfurti (Celovec) 1744**

Ekslibris: Žunkovič, Martini

Dragoceno delo, pomembno za slovensko kulturno zgodovino, je bilo poleg drugih dragocenosti del knjižnega fonda Davorina Žunkoviča.

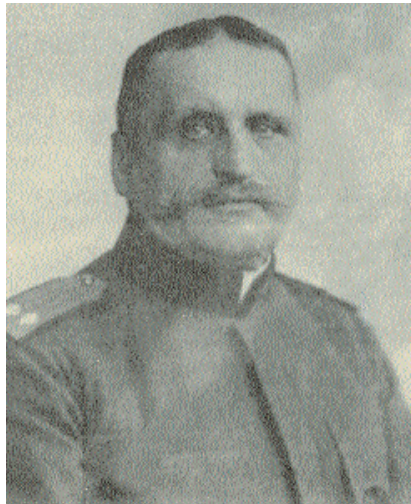
KIP, inv L-360-D

- 69 Osmrtnica Davorina Žunkoviča**

Poslana je bila na dan njegove smrti, in sicer učitelju Smodiču, na Ptuj.

- 70 Davorin Žunkovič (1858–1940)
Ekslibris Davorina Žunkoviča**

Ljubiteljski jezikoslovec in publicist, sicer podpolkovnik. Napisal je vrsto nekritičnih zgodovinskih del o avtohtonosti Slovencev na naših tleh, se aktivno vključeval v polemiko o pristnosti Kraljedvorskega in Zelenogorskega rokopisa. Njegovo najbolj znano delo je knjiga *Die Ortsnamen des Oberen Pettauer Feldes* (Maribor, 1902). V tridesetih letih se je posvetil vojni zgodovini in izdal še nekaj knjig v samozaložbi. Po njegovi smrti so sorodniki precej dragocenih del iz njegove bogate knjižnice podarili muzejski knjižnici.

*Davorin Žunkovič na fotografiji okrog leta 1900.
Fotografija je preslikana iz članka Bruna
Harimana, Mariborska kadeznica.
V: Večer, 13. 5. 1993.*

**Ekslibris Viktorja Skrabarja
Viktor Skrabar (1877–1938)**

71

Pravnik in arheolog. Bil je notar na Ptuju in pozneje v Ormožu. Sodeloval je pri arheoloških izkopavanjih ter 1913. odkril t. i. III. mitrej, na zgornjem Bregu. V ptujskem muzeju je skrbel za pridobivanje spomenikov arheološkega, arhivskega in literarnega značaja ter skrbel za njihovo ureditev. Posebne zasluge je imel, da je muzej pridobil nove prostore v nekdanjem dominikanskem samostanu. Svojo bogato knjižnico je zapustil Muzejskemu društvu.

**Ekslibris Saria Balduin
Saria Balduin (1893–1974)**

72

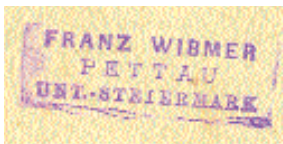
Klasični zgodovinar, arheolog in numizmatik. Doktoriral je iz prazgodovine in klasične arheologije. Sodeloval je pri arheoloških izkopavanjih na Ptuju in svoje izsledke objavljaval v strokovnih glasilih. L. 1941 je napisal vodnik po Ptuju, z naslovom *Pettau. Ein Führer durch die Stadt und deren Geschichte*. Po drugi svetovni vojni je moral zaradi svoje nemške države zapustiti Ptuj; umrl je l. 1974 v Münchnu.

Fotografija je preslikana iz knjige *Festschrift für Balduin Saria zum 70. Geburtstag*. München 1964.

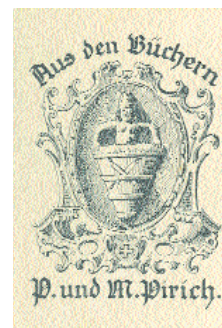
Ekslibrisi:

- Ernsta Fürsta
- svečarja in medicarja Franza Wibmerja
- usnjarja Paula Piricha
- lekarnarja Poberaja
- Grete Lebinger

73

Ohranjeni
ekslibrisi pričajo
o nekdanjih
lastnikih knjig

FILATELISTIČNA RAZSTAVA OB JUBILEJIH KNJIŽNICE IVANA POTRČA PTUJ IN ZGODOVINSKEGA ARHIVA PTUJ

Ob visokem jubileju, 110-letnici Muzejskega društva Ptuj, zasnove Knjižnice Ivana Potrča Ptuj in Zgodovinskega arhiva Ptuj, sta Filatelistično društvo Ptuj in Zvonko Vertačnik založila priložnostni žig in ovitek. Za motiv na ovitku so bile izbrane štiri stare razglednice. Na njih so stavbe v katerih sta se nahajala knjižnica in arhiv, in sicer: Narodni dom, Ferkov muzej, Minoritski samostan in Mali grad. V priložnostnem žigu sta oba logotipa zdajšnjih ustanov, ki slavita visoki jubilej.

Ob tem jubileju sta pripravila Knjižnica Ivana Potrča in Zgodovinski arhiv Ptuj skupno razstavo. Na njej sodeluje tudi Filatelistično društvo Ptuj s priložnostno filatelistično razstavo, ki jo je pripravil Zvonko Vertačnik. Razstava obsega dve zbirki, in sicer: Slovenska književnost v filateliji in Arhivsko gradivo pripoveduje.

V zbirki Slovenska književnost v filateliji so predstavljeni slovenski književniki, obletnice prve slovenske knjige in druge obletnice, vezane na knjige. Zajete so vse poštno in filatelistične izdaje, kar jih je bilo izdanih na to temo v Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji. Zraven znamk so v zbirki prikazani še ovitki in žigi prvi dan, ki jih je Pošta izdala ob vsaki izdaji priložnostne znamke; zraven rednih izdaj Pošte so še razne izdaje filatelističnih društev, kot so priložnostni ovitki, maksimum karte, dotiski in priložnostni žigi.

Zbirka je razdeljena na tri poglavja:
Književniki Slovenije;
Obletnice knjig in ustanov;
Liki iz otroških slikanic in knjižne ilustracije.

Zbirka obsega 72 listov.

V zbirki Arhivsko gradivo pripoveduje so zbrane vse izdaje, vezane na to temo, in sta jih izdali Pošta Jugoslavije, Pošta Slovenije, oziroma založila društva. Med te sodijo tudi priložnostni ovitki in žigi, katere je založilo Filatelistično društvo Ptuj. Na znamkah in ovitkih so prikazane listine, grbi, pečati in še kaj, kar sodi v to tematiko.

Zbirka je prikazana na 36 listih.

Zahvaljujem se Knjižnici Ivana Potrča Ptuj in Zgodovinskemu arhivu Ptuj za sodelovanje. Posebej pa se še zahvaljujem našim članom društva, Francu Golobu, Francu Peťku in dr. Božidarju Koželju, ki so mi posodili del filatelističnega gradiva za obe zbirki; prav tako se zahvaljujem Pošti Slovenije in Pošti Ptuj za izposojo in prevoz razstavnih vitrin.

Zvonko Vertačnik

*Priložnostna ovitek in žig,
ki ga je izdalo Filatelistično društvo Ptuj.*

ZBIRANJE IN OHRANJANJE PISNIH IN TISKANIH DRAGOCENOSTI

Razstava ob 110-letnici Muzejskega društva na Ptuju
7. november 2003, Razstavišče knjižnice Ivana Potrča na Ptuju

Avtorici razstave in kataloga:

Mira Jerenec, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj
Marija Hernja Masten, Zgodovinski arhiv na Ptuju

Založnika in izdajatelja kataloga:

Knjižnica Ivana Potrča Ptuj – zanj: Tjaša Mrgole Jukič
Zgodovinski arhiv na Ptuju – zanj: Ivan Lovrenčič

Filatelistično društvo Ptuj – zanj: dr. Božidar Koželj

Zvonko Vertačnik predstavlja zbirke na temo:
Knjižne in arhivske upodobitve v filateliji

Gradivo za razstavo je bilo zbrano v:

Knjižnici Ivana Potrča Ptuj
Zgodovinskem arhivu Ptuj
Pokrajinskem muzeju Ptuj

Fotografije:

Albin Kovačič
Boris Farič
Foto Langerholc

Uredili:

Mira Jerenec
Marija Hernja Masten

Lektor:

Peter Lipavšek

Oblikovanje kataloga in razstave:

Darko Ferlinc

Prelom in fotoliti:

Grafični studio OK, Maribor

Tisk:

Tisk in knjigoveštvo Štumpf

Naklada:

500 izvodov

Izdajo kataloga so omogočili

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Mestna občina Ptuj

Tenzor d.d. Ptuj

tenzor

